

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ І НАПРЯМИ ЇХ УСУНЕННЯ

Олександр ГОДОВАНЕЦЬ

Розкрито сутність адміністрування митних платежів та основні проблемні аспекти даного процесу. Визначено, що одним із пріоритетних завдань адміністрування є розробка заходів щодо протидії ухиленню від оподаткування. Запропоновано організаційні заходи щодо підвищення ефективності роботи митних органів з адміністрування митних платежів.

The matter of customs payments administration and the major problematic aspects of this process are considered. It is determined that one of the priority tasks of administration is the development of measures directed at counteraction against avoiding taxation. The organizational measures according to increasing of custom bodies' efficient administration of customs payments are offered.

Упродовж останнього десятиліття в Україні актуалізується застосування різноманітних митних інструментів, за допомогою яких забезпечується захист національних інтересів держави. Основними серед них є митні платежі – одні із важливих важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності та головне джерело наповнення доходної частини Державного бюджету України.

Сучасна наука й практика доводять, що справляння митних платежів залежить від ефективності процесу їх адміністрування. Загальні принципи адміністрування митних платежів, закладені у чинному законодавстві України, в основному відповідають тим, що діють у багатьох країнах і напрацьовані протягом століть. В практичній діяльності контролюючі органи накопичили значний досвід у сфері адміністрування податків. Водночас, важливими складовими адміністрування митних платежів є митна експертиза, оцінка митної вартості та контроль за кодуванням

товарів з метою забезпечення повноти і правильності стягнення платежів до бюджету.

Належне місце в дослідженні процесу адміністрування митних платежів займають наукові праці провідних вчених і практиків, зокрема, О. Бакаєва, І. Бережнюка, А. Войцещука, О. Гребельника, П. Гончарова, Ю. Іванова, М. Каленського, Т. Проценка.

У наукових працях зазначених авторів, питанням адміністрування митних платежів приділяється значна увага, зокрема, в контексті визначення подальшого розвитку та розробки основних повноважень органів влади, прав та обов'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також побудови ефективної системи митних платежів. Поряд із цим поза належною увагою залишаються забезпечення мобілізації митних платежів і вирішення організаційних питань підвищення ефективності роботи митних органів в зазначеному напрямку. Тому важливо обґрунтувати можливі напрямки вдосконалення механізму адміністрування митних платежів.

Система митних платежів в Україні побудована в основному на непрямих податках, які включені до переліку загальнодержавних податків і зборів. Окремим її елементом є митні збори як плата за послуги митних органів. Поряд із цим, вони виконують фіскальну функцію, оскільки представляють собою доходи Державного бюджету, а обсяг їх надходження залежить від правильності розрахунку основи нарахування.

В теорії оподаткування проблеми адміністрування податків пов'язані з процесом стягнення, розрахунку, контролю і сплати податків. Він нерозривний з адмініструванням митних платежів, оскільки основними адміністраторами податків, які справляються при переміщенні товарів через митний кордон, є органи Державної митної служби України.

Основним змістом адміністрування митних платежів на макрорівні є реалізація положень податкової системи: забезпечення мобілізації митних платежів і вирішення організаційних питань підвищення ефективності діяльності митних органів. В загальному вигляді адміністрування митних платежів передбачає визначення повноважень органів влади різних ланок в регулюванні відносин у митній сфері, прав і обов'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та повноважень митних органів, організацію митного контролю та митного оформлення товарів, а також процедури оскарження рішення митних органів.

Одним із основних завдань митних органів є забезпечення надходжень в повному обсязі від митних платежів. Так, митними органами фактично забезпечено надходження до Державного бюджету у сумі 54 119,5 млн. грн., що становить 101,8% показника розпису доходів на 2007 р. (табл. 1).

Упродовж 2005–2007 рр. питома вага в структурі доходів Державного бюджету від надходження митних платежів постійно збільшувалась і в 2007 р. становила 32,6% загальних надходжень (табл. 1). Найбільші темпи зростання обсягу в загальній структурі належать податку на додану вартість, але таке зростання спостерігалось упродовж 2006 р. із приростом 3,2%, а в 2007 р. цей показник за-

лишився стабільним на рівні 77,0% загального обсягу митних платежів. Слід зазначити, що в доходах Державного бюджету обсяг надходження від податку зріс в 2007 р. порівняно з 2005 р. з 21,8% до 25,0%. Зростання надходжень від податку на додану вартість зумовлено розширенням бази оподаткування.

Поряд із позитивною тенденцією спостерігається незначне зменшення надходжень від мита відносно доходів Державного бюджету і загального обсягу митних платежів. При глибшому аналізі даної тенденції спостерігаємо зменшення надходжень від вивізного мита в 2006 р., які порівняно з 2005 р. зменшились на 251,1 млн. грн. або на 48,2% в натуральному еквіваленті. В 2007 р. спостерігалось незначне зростання обсягу надходжень від вивізного мита порівняно з 2006 р. на 20,8 млн. грн. На такий стан справ вплинуло зменшення обсягів експорту товарів, що підпадають під оподаткування даним податком.

На стан виконання планових показників митними органами впливають як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники. Упродовж 2005 р. запланований обсяг надходжень забезпечено за рахунок податку на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів, що зумовило зростання надходжень на суму 4100,0 млн. грн. Іншим фактором впливу на зростання надходжень у 2005 р. було підвищення ставки вивізного мита при експорті газу, що дозволило додатково залучити 102,9 млн. грн. У 2006 р. додатково забезпечено надходження від податку на додану вартість на суму понад 3000,0 млн. грн. за рахунок розширення бази оподаткування щодо операцій із ввезення імпортного природного газу [2; 3].

Важливим етапом процесу адміністрування митних платежів є правильне визначення митної вартості. Цей показник слугує базою обчислення митних платежів (митні збори, мито, податок на додану вартість) на момент переміщення товарів через митний кордон України. Її недооцінка призводить до ухилення від сплати податків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Поряд із заниженням митної вартості товарів та інших предметів, в Україні на стан

Таблиця 1

Виконання показників в розрізі митних платежів ДМС України у 2005-2007 рр.*

Назва показника	2005 рік			2006 рік			2007 рік		
	Фактичне надходження, млн. грн.	Питома вага до		Фактичне надходження, млн. грн.	Питома вага до		Фактичне надходження, млн. грн.	Питома вага до	
		митних платежів, %	доходів державного бюджету, %		митних платежів, %	доходів державного бюджету, %		митних платежів, %	доходів державного бюджету, %
Податок на додану вартість	23001,4	74,2	21,8	31900,5	77,5	23,9	41699,5	77,0	25,0
Акцизний збір	502,0	1,7	0,5	916,2	2,2	0,7	1332,1	2,5	0,8
Мито ¹	6518,2	21,0	6,2	7245,0	17,6	5,4	9880,8	18,2	6,0
Митні збори	883,6	2,8	0,8	1004,5	2,4	0,8	1069,2	2,0	0,7
Єдиний збір	68,7	0,2	0,1	81,5	0,2	0,1	103,1	0,2	0,1
інші	27,20	0,1	0,03	26,1	0,1	0,02	34,8	0,1	0,02
Всього	31001,1	100,0	29,4	41173,8	100,0	30,8	54119,3	100,0	32,6

* Складено автором на основі [1; 2; 3].

¹ - в т.ч. вивізні мито: у 2005 р. – 521,0 млн. грн.; у 2006 р. – 269,9 млн. грн.; у 2007 р. – 290,7 млн. грн.

надходження від митних платежів впливає правильність визначення країни походження, та ідентифікація коду при переміщенні товарів і інших предметів через митний кордон. Недостовірна класифікація або підробка сертифікатів про країну походження товарів – основні фактори заниження розміру ввізного мита, що призводить до зменшення нарахування податку на додану вартість. Тому пріоритетними напрямками подальшого вдосконалення процесу адміністрування митних платежів залишається розробка системи контролю оцінки митної вартості товарів, їх правильної класифікації та визначення країни походження товарів.

У процесі діяльності митні органи намагаються чітко контролювати факти ухилення від сплати митних платежів. Так, органи Державної митної служби України застосовують конкретні заходи щодо усунення фактів заниження митної вартості за допомогою розробленої методики визначення митної вартості та формування цінних показників стосовно товарів, які потрапляють у групи ризику. Послідовне виконання дії із визначення (коригування) митної вартості та контролю кодування товарів зумовлює значне зростання додаткових надходжень.

Проте митні органи не володіють достатньою ціновою інформацією щодо ідентичних та подібних товарів, даних про калькуляцію цін іноземних контрагентів і структуру внутрішньої ціни реалізації імпортованих товарів. Це дозволяє суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності використовувати можливість заниження митної вартості.

Так, у 2005 р. обсяг додаткових надходжень митних платежів становив 1070,6 млн. грн. (табл. 2), а у 2006 р. зріс на 120,1% або на 215,0 млн. грн. в грошовому еквіваленті. Проте значними залишаються додаткові надходження від коригування митної вартості та контролю за кодуванням товарів, що підтверджує намагання суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності до заниження митних платежів і ввезення на митну територію України "сірого" імпорту.

Важливу роль в процесі адміністрування митних платежів відіграють експертні підрозділи Центрального митного управління лабораторних досліджень та експертної роботи. Одним із пріоритетних завдань даних підрозділів є проведення експертизи з метою правильної класифікації товарів і виявлення наркотичних, психотропних, отруйних та сильнодіючих речовин.

За результатами досліджень та експертизи, експертними підрозділами підготовлено 14284 висновки в 2007 р. Невідповідність зразків задекларованим характеристикам товарів встановлена за 3177 висновками (22% від загальної кількості висновків), що відповідає показнику 2006 р. Економічний ефект від діяльності експертних підрозділів, підтверджений митними органами, за 2007 р. становив 94,1 млн. грн. [10].

Позитивним в контексті модернізації процесу адміністрування митних платежів є проведення експерименту щодо надання повно-

Таблиця 2

Додаткові надходження від митних платежів забезпеченні органами ДМС України у 2005-2006 рр.*

Назва показника	2005 рік	2006 рік	Зміни	
			+, -	%
Надходження від коригування заявленої митної вартості товарів, млн. грн.	954,0	1160,7	+ 206,7	122,0
Надходження від контролю кодування товарів, млн. грн.	87,6	107,4	+ 19,7	122,0
Надходження від перевірки країн походження товарів, млн. грн.	29,0	17,5	- 11,5	-1,7 рази
Всього, млн. грн.	1070,6	1285,6	X	X

* Складено автором на основі оперативних даних ДМС України.

важень на прийняття попередніх рішень з визначення коду товару митниці. Це зумовлено скороченням часу митного оформлення товарів, що відповідає вимогам Кіотської конвенції. Такий підхід дозволить переорієнтувати пріоритети роботи Центрального митного управління лабораторних досліджень та експертної роботи у напрямку виконання функцій із застосування законодавства з питань митної справи та посилення контрольних функцій [8].

Визначений експеримент дозволив досягти значних успіхів в забезпеченні додаткових надходжень від митних платежів у 2007 р. Відділами контролю митної вартості і номенклатури митниць прийнято 22283 класифікаційних рішення, що становить 87% показника 2006 р. (25684 класифікаційних рішення). За їх результатами класифіковано 51620 товарів (з них по імпорту – 95% від загальної кількості, по експорту – 5%), що становить 74% показника 2006 р., коли кількість класифікованих товарів становила 69312 одиниць. Додаткові надходження до бюджету за рахунок посилення контролю за роботою з прийняття класифікаційних рішень склали 108,0 млн. грн., що на 2% більше даних 2006 р. (коли додаткові надходження становили 106,3 млн. грн.) [10].

Відтак, вирішення проблемних питань адміністрування митних платежів можливе за

ефективної організації контролю визначення коду товарів і заявленої митної вартості. Необхідність проведення такого контролю повинна ґрунтуватись на таких основних підходах: контроль за товарами під час митного оформлення; перевірка правильності заявлених даних митним органом на підставі додаткової документації; подальший контроль через проведення експертного дослідження товарів.

В системі адміністрування митних платежів існує поняття умовного нарахування, під яким слід розуміти нарахування, що фактично не вносяться до бюджету і виступають своєрідним віртуальним показником для ведення статистики наданих пільг.

Найвагомішими сумами умовно нарахованих митних платежів в I півріччі 2006 р. стали нарахування: на підставі угод про вільну торгівлю з країнами СНД та Республікою Македонія – 1563,6 млн. грн.; при митному оформленні лікарських засобів – 779,2 млн. грн.; при митному оформленні природного газу – 409,0 млн. грн. [7]. Слід відмітити, що обсяги умовних нарахувань у 2006 р. порівняно з 2005 р. зменшились в загальному на 4883,9 млн. грн. Основним фактором впливу, який спричинив зменшення розміру умовних нарахувань, стало розширення бази оподаткування з податку на додану вартість шляхом оподаткування ввезеного природного газу в Україну, а також

Таблиця 3

Динаміка умовних нарахувань митних платежів по ВМД у 2005–2006 рр.*

Вид платежу	2005 р.	% від заг. суми умовних нарахувань	2006 р.	% від заг. суми умовних нарахувань	Відношення умовних нарахувань 2006/2005
Податок на додану вартість, млн. грн.	8048,8	60,2	4133,6	48,7	0,5
Акцизний збір, млн. грн.	51,8	0,4	95,3	1,1	1,8
Ввізне мито, млн. грн.	5096,9	38,1	4197,5	49,5	0,8
Вивізне мито, млн. грн.	173,4	1,3	59,5	0,7	0,3
Всього:	13372,8	100,0	8488,9	100,0	0,6

* Складено автором на основі оперативних даних ДМС України.

скасування пільгового режиму для деяких територій пріоритетного розвитку.

Умовні нарахування – це статистична інформація щодо наданих преференцій в межах договорів про вільну торгівлю та оформлення енергоносіїв. Їх введення було зумовлено скасуванням мінімальних і преференційних ставок мита. Цей фактор став важливим у контексті інтеграційних процесів і принципу забезпечення вільної торгівлі, що покладено в основу ГАТТ та інших базових угод СОТ.

Не менш суттєвим в адмініструванні митних платежів є вплив уряду на створення конкурентних переваг тим чи іншим суб'єктам господарювання. Характерним прикладом цього було бажання надати Держкомрезерву України розстрочку по сплаті ввізного мита під час митного оформлення товарів груп 02 (м'ясо та їстівні субпродукти) і 17 УКТ ЗЕД (цукор і кондитерські вироби з цукру) на умовах податкового кредиту до IV кварталу 2008 року під 120% річних облікової ставки НБУ. Такі дії уряду фактично ставили Держкомрезерв України у привілейоване положення стосовно інших суб'єктів господарювання, а також могли призвести до значних втрат виробників та імпортерів вказаної продукції.

Так, представники Української аграрної конфедерації зазначають, що такі дії, з одного боку, порушують норми конкурентного законодавства України, з іншого – вимоги СОТ, якими передбачено створення рівних умов в частині податкового регулювання національних та іноземних суб'єктів господарювання [5]. Як зазначає Ю. Іванов, за таких умов оподаткування відбувається приховане стимулювання імпорту з набуттям подальших цінових переваг перед іншими учасниками ринку товарів [4, 59]. Поряд із зазначеним, введення в дію механізму податкового кредиту могло ускладнити ситуацію з виконанням доходної частини Державного бюджету та призвести до невиконання показників розпису бюджету за IV квартал 2008 року митними органами.

Основним проблемним аспектом в адмініструванні митних платежів є процес

стягнення податку на додану вартість при переміщенні товарів через митний кордон України. В попередні роки значна частина надходжень від податку формувалась за рахунок податкових векселів, що суттєво ускладнювало їх ефективне використання в інтересах Держбюджету.

Упродовж 2003 р. податковими векселями було сплачено 5,4 млрд. грн. податку на додану вартість, що майже вдвічі перевищує аналогічні показники 2001 р. Питома вага податкових векселів у загальній сумі надходжень цього податку, за підсумками 2003 р., становила вже 36,2%, або більше третини, а в першому кварталі 2004 р. зросла до 43,6% [9, 181]. Впродовж 2005–2006 рр. спостерігається інша ситуація: прийнято векселів по податку на додану вартість в сумі 7111,1 і 10340,0 млн. грн. відповідно, а їхня питома вага у загальній сумі надходжень від цього податку зменшилась до 22,9% і 26,0%. Така позитивна тенденція щодо забезпечення надходжень податку податковими векселями пов'язана зі структурними змінами законодавчого регулювання, а саме встановленням обмежень особам, які імпортують товари та інші предмети. Проте у 2008 р. встановлена заборона здійснювати сплату податку шляхом надання податкового векселя органам митної служби [6].

Вказане становище пояснюється як об'єктивними причинами, так і недоліками в системі адміністрування митних платежів. Зокрема, залишаються прогалини в чинному законодавстві, не завжди є виправданою встановлена система пільг і преференцій. Залишається неефективним контроль за здійсненням митного оформлення та сплатою митних платежів при ввезенні давальницької сировини та фактичним вивезенням за межі України виготовленої з неї продукції. Поряд із цим, не вирішеними є питання реформування структури митної служби з метою прискорення реалізації двох стратегічних напрямків: 1) підвищення ефективності застосування митних процедур; 2) скорочення часу на їх здійснення. Найнебезпечнішим

в процесі адміністрування митних платежів є безмитний ввіз товарів фізичними особами. Цей вид імпорту досяг значних обсягів і став напівлегальним каналом поступлення товарів без реєстрації митними органами.

Вирішення нагальних проблем можливе через вивчення сучасних тенденцій, що характерні для світового товариства та забезпечення уніфікації митного законодавства як особливого обов'язку для всіх митниць.

Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до висновку, що основними заходами, спрямованими на підвищення організації роботи з адміністрування митних платежів, є:

- покращення організаційно-правового та інформаційного забезпечення діяльності митних органів шляхом: проведення аналізу класифікаційних рішень традиційного імпорту та перегляду переліку товарів “групи ризику”; активізації співпраці з виробниками і імпортерами товарів в частині одержання довідкової інформації про ціни та чинники, які впливають на їх рівень; обмеження термінів подання висновків експертними підрозділами з метою забезпечення вимог Митного кодексу щодо оформлення повної митної декларації;
- вдосконалення організаційних заходів шляхом: посилення контролю митних органів за правильністю класифікації та визначення країни походження товарів, стосовно яких встановлено диференційовані ставки ввізного мита і спеціальні та антидемпінгові заходи; створення електронної митниці, як багатофункціональної комплексної системи, що поєднує інформаційно-комунікативні технології та сукупність механізмів їх застосування.

Вирішення зазначених питань на практичному рівні дозволить підвищити якість митного регулювання та вдосконалити процес адміністрування митних платежів органами Державної митної служби України.

Література

1. Виконання Державною митною службою України завдань Державного бюджету за 2007 рік // Ресурси-інтернет: http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article?art_id=334455&cat_id=296903.
2. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2005 рік / Підготовлено департаментом з питань фінансової та бюджетної політики і затверджено постановою Колегії Рахункової палати від 11.05.2006 № 12-5. – К.: Рахункова палата України, 2006. – Випуск 6.
3. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2006 рік підготовлені департаментом з питань фінансової та бюджетної політики і затверджені постановою Колегії Рахункової палати від 16.05.2007 № 13–8. – К.: Рахункова палата України, 2007. – Випуск 10.
4. Іванов Ю. СОТ: податки під приціпом // Бухгалтерія. – 2008. – 2 червня. – С. 58–61.
5. Предоставление Госкомрезерву таможенных льгот отрицательно повлияет на украинские рынки сахара и мяса – УАК // Ресурси-інтернет: <http://www.customs.com.ua>.
6. Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 28 грудня 2007 року № 107-VI // ЛІГА: Бізнес версія 7.8.1. – ІАЦ “ЛІГА”, ЛІГАБізнесІнформ.
7. Про надходження податків і зборів до Державного бюджету України упродовж січня-червня 2006 року: Лист Державної митної служби України від 17 липня 2006 року № 15/1154-ЕП // ЛІГА:Бізнес 7.8.1. – ІАЦ “ЛІГА”, ЛІГАБізнесІнформ.
8. Про стратегічні напрями діяльності митної служби України, основні пріоритети та заходи щодо їх реалізації на 2008 рік: рішення колегії Державної митної служби України від 27 грудня 2007 року // ЛІГА:Бізнес версія 7.8.1. – ІАЦ «ЛІГА», ЛІГАБізнесІнформ.
9. Проценко Т.О. Проблемні питання діяльності податкової та митної служби щодо адміністрування податку на додану вартість // Університетські наукові записки. – 2005. – № 1–2. – С. 177–186.
10. Результати роботи експертних підрозділів за 2007 рік // Ресурси-інтернет: <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish>.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРНОГО СЕКТОРА: МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Інна КОМАРОВА

Наведено напрямки, засоби, методи та важелі державного регулювання аграрного сектору. З'ясовано наслідки державної підтримки аграрного сектору для виробників та споживачів сільськогосподарської продукції і для суспільства. Запропоновано надавати державну підтримку аграрному сектору України з урахуванням гіпотез оптимального бюджету: аналітичної гіпотези та гіпотези загальної рівноваги.

Directions, ways, methods and tools of state regulation of agrarian sector are shown. Consequences of the state support of agrarian sector for manufacturers and consumers of agricultural production and also for a society are presented. The author has suggested giving support to agrarian sector of Ukraine in view of hypotheses of the optimum budget: an analytical hypothesis and a hypothesis of the general balance.

Аграрний сектор посідає особливе місце в економіці будь-якої країни. На нього покладено роль виробника продуктів харчування, які забезпечують основу життєдіяльності населення країни та відтворення робочої сили; виробника сировини для багатьох підприємств, що випускають продукцію промислового призначення.

Ця галузь потребує великої уваги з боку держави, і так склалося в сучасній світовій економіці, що практично в усіх країнах сільське господарство є дотаційним. Якщо бідні країни, що розвиваються, змушені задовольнятися низьким рівнем бюджетної підтримки сільського господарства, то високорозвинені країни мають значний досвід у проведенні ефективної бюджетної підтримки аграрної сфери. В країнах-членах Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСП) субвенції у розрахунку на одну зайняту особу

в аграрному секторі економіки становлять 11 тис. дол. США, у Євросоюзі та США – 19 тис. дол. США. Для порівняння в Україні цей показник останніми роками не перевищував 180 дол. США.

Проблемам державного регулювання аграрного сектору присвячено праці українських науковців П. Гайдуцького [2], М. Дем'яненка [8], І. Демчак [3], С. Зорі [4], М. Кропивка [5], В. Онегіної [7], Б. Супіханова [9], Н. Фещенко [10], О. Шубравської [11]. Однак питання теоретичного обґрунтування оптимального рівня державного втручання у сільське господарство в дослідженнях науковців залишаються недостатньо розробленими.

З урахуванням вищенаведеного, основними цілями статті є аналіз інструментів державного регулювання аграрного сектору та з'ясування наслідків здійснення програм

державної підтримки для аграріїв, споживачів і суспільства.

Державна підтримка аграрного сектора є складовою державного регулювання економіки. Вона відбувається за допомогою різноманітних засобів, методів та важелів державного регулювання (рис. 1).

Цілі державного регулювання сільськогосподарського виробництва загалом збігаються із класичними цілями державного регулювання: економічний розвиток, повна зайнятість, економічна ефективність, стабільний рівень цін, економічна свобода, справедливий розподіл доходів, економічна забезпеченість, збалансованість експорту та імпорту. Однак цілі регулювання на кожному етапі залежать від багатьох чинників: загального розвитку економіки, розвитку аграрного

сектора, структури економіки на сучасному етапі та бажаної структури в майбутньому, участі країни у світовому поділі праці та світовому виробництві.

Регулювання державою сільськогосподарського виробництва розпочалося з того етапу розвитку сільського господарства, коли періодичні кризи перевиробництва стали хронічними. В США система державного регулювання була обов'язковою і необхідною в період Великої депресії (1929–1933 рр.), коли проблеми сільського господарства суттєво загрожували економіці країни. У 1933 р. у США прийнято Закон про регулювання сільського господарства, яким основою сільськогосподарської політики визначено концепцію паритету цін. Вона передбачає, що співвідношення між цінами на сільськогос-

Рис. 1. Засоби, методи та важелі державного регулювання аграрного сектора

подарську продукцію і цінами на товари та послуги, які споживаються фермерами, має залишатись незмінним. Згідно з цим твердженням, держава має забезпечити фермерам мінімальну ціну на їхню продукцію (ціну підтримки). Хоча існувала значна кількість програм підтримки цін на сільськогосподарську продукцію, важливі наслідки цих програм для фермерів, споживачів та суспільства є незмінними [6, 248–249] (рис. 2).

Першим наслідком є виникнення надлишків сільськогосподарської продукції. За умови запровадження ціни підтримки на рівні P_s обсяг пропозиції сільськогосподарської продукції становитиме Q_s , однак споживачі можуть задовольнити попит лише на рівні Q , тому кількість продукції QQ_s є надлишковою. Для того, щоб задовольнити попит на рівні Q_s , держава має викупити надлишок сільськогосподарської продукції. Така необхідність призвела до того, що в США обсяги запасів сільськогосподарської продукції, які зберігались у державних резервах, інколи сягали обсягу річного внутрішнього споживання. Як наслідок – держава мала запроваджувати заходи, спрямовані на боротьбу з надлишками. Вони використовуються дотепер в більшості країн світу, можуть бути спрямовані на обмеження пропозиції (програми виведення земель з обороту, обмеження посівних площ) або на підтримку попиту (нові сфери

використання сільськогосподарської продукції, програми продовольчої допомоги).

Збільшення доходів сільгоспвиробників є другим важливим наслідком державної підтримки цін. За умови продажу товарів за рівноважною ціною P_e доходи сільгоспвиробників будуть рівні площі $S_{OP_e b Q_e}$, а за умови продажу за регульованою ціною P_s доходи становитимуть $S_{OP_s a Q_s}$. Третім наслідком підтримки цін на сільгосппродукцію визнаються втрати споживачів, які, сплачуючи вищу ціну (P_s а не P_e), споживатимуть менше продукції (Q а не Q_e).

Збитки для суспільства є четвертим важливим наслідком підтримки цін. Вони відображаються насамперед у необхідності платників податків сплачувати вищі податки для можливого фінансування закупівлі державою надлишків продукції (додаткова сума податків на рис. 2 зображена у вигляді заштрихованого прямокутника). Крім цього, збитки суспільства виявляються у необхідності надлишкового перерозподілу ресурсів у сільське господарство, тобто у виникненні економічної неефективності.

Суттєві наслідки підтримки цін проявляються і в міжнародних масштабах. Встановлюючи підтримку ціни на внутрішньому ринку на рівні, вищому за світовий, країна стає привабливим ринком збуту для країн-експортерів. Проте допустити імпорту продукції з-за кордону неможливо, оскільки на

внутрішньому ринку є надлишок продукції, тому необхідно запроваджувати імпорнтні тарифи або квоти, обмежуючи імпорту сільгосппродукції. Тим самим на світовому ринку заохочуються менш ефективні виробники, а виробництво продукції більш ефективними виробниками стримується. До того ж, країни, які внаслідок підтримки внутрішніх цін мають надлишки продукції, спрямовують їх на світовий ринок, завдаючи збитків менш розвиненим країнам внаслідок недоотримання останніми експортних надходжень. Прикладом є недоотримання дохо-

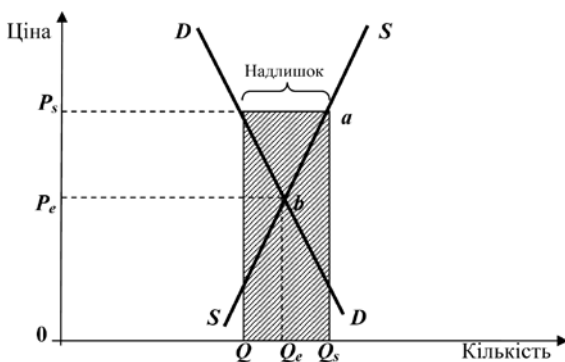

Рис. 2. Виникнення надлишків сільськогосподарської продукції внаслідок державної підтримки цін

дів від експорту рису Таїландом, а від експорту бавовни – Єгиптом, Мексикою, Бангладеш внаслідок політики підтримки цін на цю продукцію США.

К. Р. Макконнелл та С. Брю [6, 241–245] основною проблемою аграріїв у короткостроковому періоді вважають нестабільність доходів (рис. 3), а у довгостроковому – їх низький рівень (рис. 4).

Попит на сільськогосподарську продукцію є нееластичним, тому (рис. 3.а) відносно невеликі зміни у випуску (з Q_p до Q_n або Q_b) призводять до змін у цінах (з P_p до P_n або P_b) та доходах (з SOP_nNQ_n до SOP_pPQ_p або SOP_bBQ_b). Водночас, незначні зміни попиту (рис. 3.б) з D_1 до D_2 за незмінного обсягу виробництва Q_n призводять до значного падіння цін (з P_1 до P_2) і доходів (з SOP_1aQ_n до SOP_2bQ_n).

У довгостроковому періоді (рис. 4) зростання в США попиту на сільгосппродукцію (з D до D_1) відбувалося меншими темпами, ніж зростання пропозиції з S до S_1 , яке було зумовлене технологічним вдосконаленням.

Ці зміни, у сукупності з низькою еластичністю попиту на сільгосппродукцію, призвели до зниження цін з P до P_1 і доходів фермерів з $SOPAQ$ до SOP_1BQ_1 .

К. Р. Макконнелл та С. Брю проблему нестабільності доходів аграріїв пояснюють несприятливою комбінацією чотирьох факторів [6, 246]:

- попит на сільськогосподарські товари нееластичний, оскільки, на відміну від продукції промисловості, сільгосппродукція є продуктом постійного попиту та має постійного покупця;
- зростання науково-технічного прогресу має наслідком збільшення пропозиції сільськогосподарських товарів;
- повільне зростання попиту на сільськогосподарські товари у поєднанні з першими двома факторами породжує тенденцію до зниження або помірною зростання цін на сільськогосподарську продукцію;
- відносно незмінна природа сільськогосподарських ресурсів сприяє формуванню низьких цін та доходів: ресурси не можуть перерозподілятися з сільського господарства настільки швидко, щоб нейтралізувати тенденцію до зниження сільськогосподарських цін та доходів.

Для зменшення впливу цих факторів з мінімізацією негативних наслідків підтримки, на їхню думку, необхідно поступово переходити від політики зростання фермерських доходів до політики їх стабілізації, тобто до зменшення різких коливань доходів і цін у різні роки. Також важливе значення має сприятлива несільськогосподарська політика, тому що сільське господарство значно

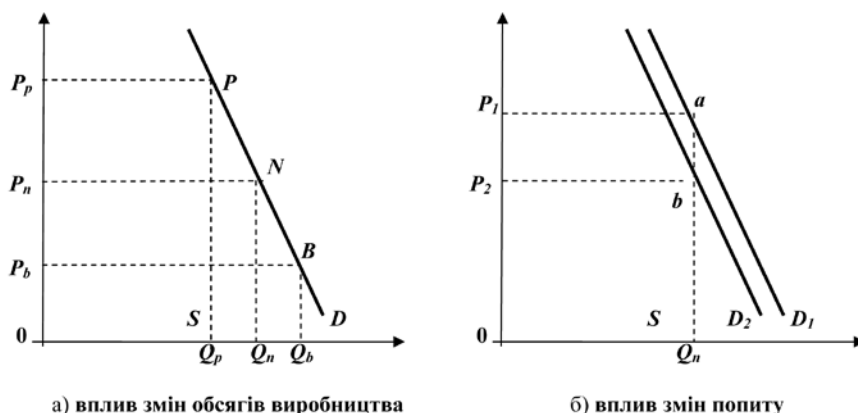

Рис. 3. Вплив змін обсягів виробництва та попиту на ціни і доходи сільгоспвиробників

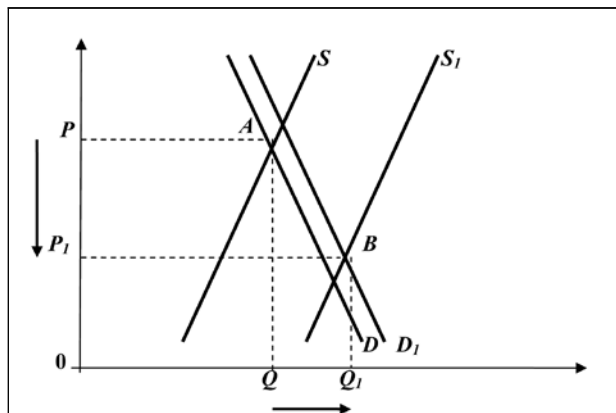

Рис. 4. Проблема низького рівня доходів сільгоспвиробників у довгостроковому періоді

інтегроване в економіку та швидко реагує на зміни грошової і бюджетної політики.

При визначенні оптимального співвідношення між заходами на підтримку сільськогосподарських виробників (отриманням окремими господарствами від держави приватних благ) і заходами, спрямованими на розвиток сільських територій та врахування інтересів усього суспільства (надання державою суспільних благ) варто керуватись гіпотезами оптимального бюджету: аналітичною гіпотезою та гіпотезою загальної рівноваги [1, 112–119]. Ідея використання *аналітичної гіпотези* належить Р. Боуну та Р. Максгрейву. Відповідно до цієї гіпотези, дослідження необхідно розпочинати з визначення оптимальної пропозиції приватних благ (в нашо-

му випадку – сум бюджетних коштів, які будуть спрямовані на підтримку сільгоспвиробників). Після цього вирішення проблеми видозмінюється таким чином, щоб враховувались специфічні властивості суспільних благ (рис. 5).

На рис. 5 GK_{pr} – крива пропозиції (граничних витрат), N^A і N^B – криві попиту двох індивідів (в нашому випадку – сільгоспідприємств) A та B на благо X_{pr} при заданих цінах на всі інші товари, $N^{(A+B)}$ – крива сукупного попиту на приватне благо (бюджетну підтримку сільгоспвиробників), яка утворюється шляхом додавання кри-

вих індивідуального попиту по горизонталі. За даних умов ринкова рівновага зміститься у точку перетину E . Спроба застосувати зазначений підхід до суспільних благ зумовлює серйозне ускладнення, оскільки на ці блага не поширюються закономірності ринку, отже криві ринкового попиту побудувати неможливо. Замість цього будуються так звані криві псевдопопиту на суспільне благо (криві граничної згоди на оплату). Для сільгоспідприємств A і B ці криві подані у вигляді MZB^A і MZB^B . На відміну від випадку приватних благ, крива колективної згоди на оплату суспільного блага $MZB^{(A+B)}$ утвориться шляхом додавання кривих індивідуального попиту по вертикалі, вона має проходити перпенди-

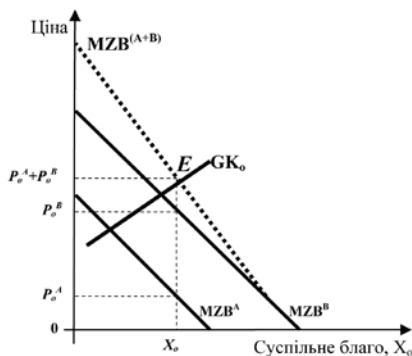
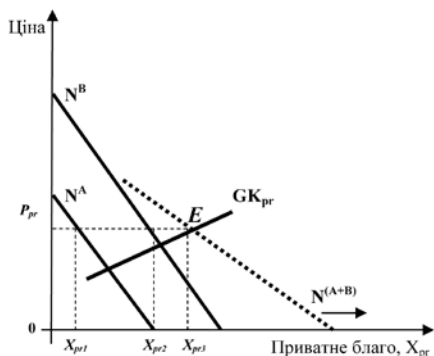

Рис. 5. Оптимальна бюджетна пропозиція приватних (бюджетна підтримка сільгоспвиробників) і суспільних (фінансування розвитку сільських територій) благ (аналітична гіпотеза)

кулярно до кривої граничних витрат GK_o . У точці перетину обох кривих (E) опиняється оптимальне значення суспільного блага (X_o). Для представленої моделі, що складається з двох підприємств, впливає наступна умова оптимальності пропозиції бюджетної підтримки сільгоспвиробників:

$$P_{pr} = P_{pr}^A = P_{pr}^B = GK_{pr} \quad (1)$$

Наведеній у рівнянні (1) рівності цін відповідає різний обсяг підтримки X_{pr} , у якому має потребу кожне підприємство. Для суспільних благ умова виглядає наступним чином:

$$P_o^A + P_o^B = MZB^A + MZB^B = GK_o \quad (2)$$

Це означає, що сума коштів, сплачених підприємствами А і В (податків), має відповідати граничним витратам. В даному випадку спостерігається ситуація, протилежна отриманню приватних благ: кількість благ, що використовуються, однакова (дійсно, будь-яке підприємство не може користуватись дорогами, школами, лікарнями та іншими благами у більшій мірі, ніж інше підприємство), проте ціна, сплачена за ці блага у вигляді податків, різна. Відповідно до розглянутої моделі, побудованої на основі аналітичної гіпотези, пропозиція суспільних благ має збільшуватись доти, поки сума здійснених індивідами (сільгосппідприємствами, фермерами, громадянами) граничних вартісних оцінок (загальна готовність до сплати податків) відповідатиме граничним витратам.

Одним із перших проблемою визначення оптимальної пропозиції державних благ одночасно з визначенням індивідуальних благ зацікавився П. Самуельсон, розробки якого заклали основу *гіпотези загальної рівноваги* (рис. 6).

На рис. 6 показана кількість одиниць приватного та суспільних благ, які споживаються підприємствами А та В. При споживанні суспільного блага (X_o) конкуренція відсутня, тому обидва підприємства користуються ним однаково. Приватне благо (бюджетна підтримка) надається кожному підприємству окремо. На рис. 6 вісь ординат відповідає пропозиції та споживанню суспільного блага (розвиток сільських територій). Для того, щоб віднайти оптимум Парето, необхідно обрати деяку криву байдужості одного із споживачів, наприклад, підприємства В. На третьому графіку криву виробничих можливостей CD суміщено з обраною кривою байдужості. Відстань між цими кривими показано у вигляді кривої ULK на першому графіку. Точка L цієї кривої відповідає набору підприємства А у Парето-оптимумі. Поліпшити становище підприємства А понад рівень, досягнутий у цій точці, можна лише погіршивши становище підприємства В. Таким чином дана комбінація суспільних і приватних благ є оптимумом Парето. З точки зору суспільства, добробут максимізується при пропозиції X_{o2} одиниць суспільного і X_{pr2} одиниць приватного блага за даного рівня добробуту В. Аби мати можливість спожи-

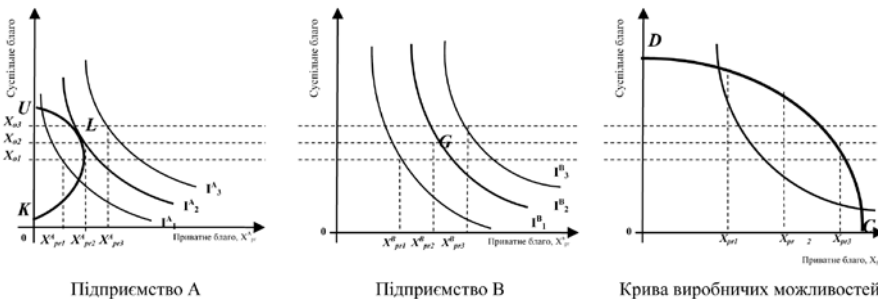

Рис. 6. Оптимальна бюджетна пропозиція приватних (бюджетна підтримка сільгоспвиробників) і суспільних (фінансування розвитку сільських територій) благ (гіпотеза загальної рівноваги)

вати суспільне благо в кількості X_{o2} одиниць, суспільство має відмовитись від приватного блага в кількості $C - X_{pr2}$. Необхідні для здійснення бюджетних видатків податки потрібно вилучати таким чином, щоб не порушити існуючі диспозиції підприємств. Відмінність гіпотези загальної рівноваги від аналітичної гіпотези полягає у різних підходах до початкового розподілу ресурсів. Поданий на рис. 6 метод можна застосовувати до різних рівнів добробуту підприємства $A (I_1^A \text{ або } I_3^A)$, одержавши нову криву залишку ULK , і, відповідно, новий оптимум Парето в точці L . У результаті можна визначити найкращу комбінацію між фінансовою підтримкою сільгосп підприємств та фінансуванням розвитку сільських територій і інших суспільних послуг для сільгоспвиробників.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що теорія державного регулювання економіки характеризується розмаїттям підходів до проблеми необхідності державної підтримки сільського господарства. Це стало основою для формування теоретичних заasad обґрунтування обсягів та структури підтримки аграрного сектора. У світовій практиці державного регулювання сільського господарства обов'язковим є узгодженість потреб аграріїв з бюджетними можливостями та наслідками для економіки країни. Вважаємо, що за сучасного стану сільського господарства України та з урахуванням рівня розвитку державного регулювання економіки України, обов'язковою умовою забезпечення оптимальної ефективності заходів, що здійснюються державою з метою підтримки аграрного сектора, є урахування можливих наслідків і використання гіпотез оптимального бюджету: аналітичної гіпотези та гіпотези загальної рівноваги. Це дозволить досягти найприйнятнішого для кожного етапу розвитку економіки країни рівня задоволення потреб виробників і споживачів сільськогосподарської продукції.

Література

1. Бланкарт Ш. *Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки: Пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка / Передмова та наук. редак. В. М. Федосова.* – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
2. Гайдуцький П. І. *Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території // Економіка АПК.* – 2005. – №11. – С. 43–48.
3. Демчак І. М. *Ситуація в аграрному секторі економіки та заходи Уряду щодо державної підтримки розвитку АПК // Економіка АПК.* – 2005. – №11. – С. 12–19.
4. Зоря С. *Взаємозалежність між сільським господарством та макроекономікою в Україні: Монографія.* – К.: КНЕУ, 2005. – 216 с.
5. Кропивко М. Ф. *Методичний підхід до формування організаційно-економічного механізму державної підтримки розвитку сільського господарства // Економіка АПК.* – 2006. – №11. – С. 13–18.
6. Макконнелл Кэмпбелл Р., Брю Стэнли Л. *Економікс: Принципы, проблемы и политика: В 2 т.: Пер. с англ. 11-го изд. – Т.2.* – М.: Республика, 1992. – 400 с.
7. Онегіна В. М. *Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників: Монографія.* – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 590 с.
8. *Проблеми фінансової підтримки малих і середніх підприємств на селі / За ред. М. Я. Дем'яненка.* – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 240 с.
9. Супіханов Б. К. *Бюджетна підтримка сільського господарства // Економіка АПК.* – 2007. – №2. – С. 61–67.
10. Фещенко Н. М. *Окремі аспекти державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників // Агроінком.* – 2006. – № 3–4. – С. 10–12.
11. Шубравська О. В. *Формування державної політики сприяння сталому розвитку агропродовольчої системи України // Економіка АПК.* – 2003. – № 3. – С. 46–50.

ЦІНОУТВОРЕННЯ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Ірина ХОМИН

Обґрунтовано шляхи згладжування диспаритету цін у контексті формування джерел капітальних інвестицій в аграрній сфері економіки.

In the article the ways of smoothing of price disparity are offered in the context of forming of capital investments sources in the agrarian sphere of economy.

Успішний розвиток аграрного сектора економіки України можливий лише за умови здійснення суттєвих капітальних інвестицій. Ефективне ж проведення інвестиційної діяльності потребує перегляду підходів щодо формування необхідних для цього ресурсів, бо наслідки нинішньої політики ціноутворення на промислову й сільськогосподарську продукцію в поєднанні з недоліками існуючої практики накопичення джерел капітальних інвестицій не забезпечують навіть простого відтворення основних засобів. Тому ця проблема є важливим науковим і практичним завданням.

Проблемам фінансового забезпечення капітальних інвестицій в аграрній сфері присвятили свої праці відомі науковці, серед яких Я. Білоусько, М. Кісіль, М. Павлишенко, Г. Підлісецький, В. Ситник та ін. [1, 2, 4, 5]. Власне, їхні дослідження стали методологічною основою для формулювання цілей статті та обґрунтування її завдання.

Визначення напрямків вирішення проблеми диспаритету ціноутворення на сільськогосподарську продукцію і засоби виробництва є, на думку автора, головною

причиною викривлення економічних взаємовідносин при здійсненні капітальних інвестицій сільськогосподарськими товаровиробниками.

Відомо, що зниження обсягів інвестицій в аграрному секторі України спостерігається упродовж більш ніж 15 останніх років, причому за всіма джерелами: за рахунок прибутку, амортизаційних відрахувань, бюджетних вкладень, банківських кредитів [1, 582]. Основною причиною цього є спотворення ціноутворення, зумовлене тим, що перехід до ринкових відносин в Україні здійснювався з порушенням об'єктивних економічних законів. Як зазначає М. Павлишенко, при цьому вилучили саму серцевину – трудову теорію товарних відносин, залишивши тільки ринкову кон'юнктуру, і, таким чином, перетворили її в антипод товарного виробництва – стихійний, спекулятивний, середньовічний базар, в засіб перерозподілу доходів на користь “кон'юнктуриків” [3, 578].

Як підтвердження цьому можна навести не тільки фінансування капітальних інвестицій, а й будь-який вид операційної діяльності сільськогосподарських підприємств,

оскільки диспаритет цін спостерігається стосовно розрахунків за мінеральні добрива, паливно-мастильні матеріали, електроенергію, засоби захисту рослин і тварин тощо. Однак найбільшими є так звані “ножиці цін” при здійсненні капітальних інвестицій в основні засоби. Зокрема, якщо в 1990 р. для купівлі трактора загального призначення Т – 150 К треба було продати 27,4 т молока, або 3,9 т великої рогатої худоби, чи 4,3 т свиней, то у 2000 р. відповідно – 195,0; 50,5 і 32,5 т. Один із найпоширеніших просапних тракторів ПМЗ – 6 АЛ в 1990 р. “коштував” 9,4 т соняшнику, а в 2000 р. – 73,6. зернозбиральний комбайн СК-5 “Нива” в 1990 р. можна було купити за 34,2 т зерна, а в 2000 р. – за 383 т. За бурякозбиральну машину КС – 6 треба було віддавати, відповідно, 368,5 і 1249,8 т цукрових буряків [1, 583].

Не покращилась ситуація і після 2000 р., оскільки співвідношення цін на сільськогосподарську продукцію та інвестицій в основний капітал було таким же несприятливим (табл. 1).

Винятком став 2007 р., коли вперше за період після 2000 р. це співвідношення змінилось на користь аграрного сектора. Однак сталось це не завдяки зміні методології ціноутворення, а внаслідок значного спаду виробництва валової продукції сільського господарства, особливо зернових культур – відповідно на 5,6 та 14,6 відсотків і тимчасового підвищення цін, оскільки попит не забезпечувався пропозицією товаровиробників.

Бо вже у 2008 р. динаміка цін на сільськогосподарську продукцію повернулась

у русло попередніх тенденцій. Приміром, збільшення виробництва зернових культур зумовило майже двократне зниження цін на них. Водночас ціни на матеріально-технічні засоби промислового виробництва далі зростали. Зокрема, вартість складних мінеральних добрив (нітроамофоски) збільшилась у 3,3 рази, паливно-мастильних матеріалів – у 2 рази тощо.

Однак при цьому, як не дивно, за свідченням Я. Білоуська, вітчизняне сільськогосподарське машинобудування знаходиться в такому ж становищі, що й сільське господарство, оскільки рентабельність виробництва тракторів загального призначення знизилась із 19,2% у 1991 р. до мінус 5,4% у 2001 р., просапних тракторів, тракторів з 14,9% до мінус 7,4%. Збитковим було виробництво плугів, борін, машин для внесення в ґрунт мінеральних добрив і вапна, жниварок, бурякозбиральних комплексів, роздавачів, транспортерів для прибирання гною, навантажувачів сільськогосподарського призначення. Взагалі ж вітчизняне сільгоспмашинобудування працює в режимі 3 – 5% прибутковості [1, 583].

Причиною таких парадоксів, коли при диспаритеті цін 7:1 не на користь сільського господарства жодної вигоди водночас не мають виробники засобів виробництва для цієї галузі, є те, що, як зазначає М. Павлишенко, із ціни вилучено її вартісну основу і увесь процес ціноутворення зведено до суб'єктивного фактора. В результаті ціна із засобу забезпечення товарних відносин і регулятора розвитку виробництва перетво-

Таблиця 1

Співвідношення цін за 2001–2007 рр.

Індекси цін до грудня попереднього року	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Індекс цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами	105,0	87,4	120,6	105,7	108,1	107,4	138,0
Індекс цін інвестицій в основний капітал	120,8	108,9	131,3	128,0	101,9	119,0	...
Індекс цін на будівельно-монтажні роботи	116,0	105,8	108,5	138,9	134,0	111,8	126,1

* Складено на основі даних Держкомстату України, 1998–2008, <http://www.ukrstat.gov.ua/>

рилась у засіб спекулятивного збагачення посередників за рахунок і виробників, і споживачів [3, 578].

Ця проблема є нагальною, бо інерційний потенціал сільськогосподарського виробництва себе вже вичерпав, що насамперед засвідчує невпинне скорочення поголів'я тварин, незважаючи на зростання цін на продукти тваринного походження (табл. 2).

Особливо відчутним є спад поголів'я, оскільки саме стосовно молока процес ціноутворення є найбільш викривленим: при стабільності тенденції підвищення роздрібних цін на молочні продукти (незалежно від сезонів їх продажу) на молокосировину вони традиційно падають у весняно-літній період. Таким чином, наявний парадокс – зростання роздрібних цін не супроводжується такою ж динамікою цін закупівлі молока, м'яса та ін. В результаті, сільськогосподарські товаровиробники не отримують достатніх коштів для формування джерел капітальних інвестицій у галузь тваринництва, а споживач, сплачуючи все більшу ціну за продтовари, по суті, інвестує зарубіжного товаровиробника, оскільки попит на молочні і м'ясні продукти покривається в Україні не за рахунок власного виробництва, а здебільшого завдяки їх імпорту.

У свою чергу, зростаючий дисбаланс у задоволенні попиту на молочні та м'ясні продукти вітчизняного виробництва й пер-

манентність скорочення поголів'я тварин в аграрному секторі нагадують замкнуте коло, яке традиційними методами розірвати не вдається. Незважаючи на те, що держава намагається виправити недоліки у ціноутворенні шляхом дотування аграрного сектора економіки, це не справляє впливу на окреслені вище тенденції (рис. 1).

Так, за період 2000–2003 рр. бюджетне фінансування стрімко зростало, але сільськогосподарські підприємства залишались збитковими (винятком є 2001 р., коли завдяки сприятливим погодним умовам значно збільшилась валова продукція рослинництва, були перекриті збитки у тваринництві, яке мало рівень збитковості – 7%).

Проте й у наступні роки, попри прибутковість сільськогосподарських підприємств, жодного взаємозв'язку між обсягом дотацій з бюджету та фінансовими результатами нема: бюджетне фінансування стабільно зростає – упродовж 2004–2007 рр. у 2,4 рази, прибуток же збільшився лише на 57,7 відсотка.

Причиною такої невідповідності, окрім того, що дотування аграрного сектора недоконале, є ігнорування простої істини: кращого механізму регулювання економічних взаємовідносин, ніж ціновий, економічна наука не винайшла.

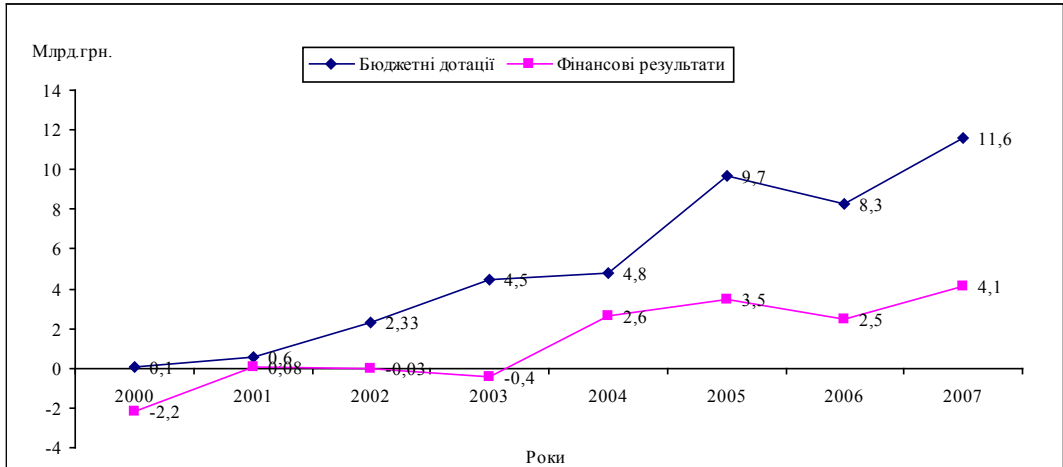
Зокрема й раніше жодні позацінові заходи щодо нарощування обсягів продукції

Таблиця 2

Індекси споживчих цін на молоко- і м'ясопродукти та динаміка поголів'я тварин за 2000–2007 рр.

Індекси споживчих цін на:	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
– молоко та молочні продукти:	118,9	107,0	102,5	114,4	121,6	119,4	107,4	144,7
– масло вершкове	96,5	95,6	110,0	108,6	108,7	110,6	107,8	142,6
– м'ясо та птицю	169,3	129,7	83,3	111,1	148,6	115,8	91,7	150,2
– ковбасні вироби	138,3	119,0	97,0	103,7	127,9	116,5	102,4	118,3
поголів'я тварин, тис. голів:	9423,7	9421,1	9108,4	7712,1	6202,9	6514,1	6175,4	5683,2
– ВРХ								
– в т. ч. корів	4958,3	4918,1	4715,6	4283,5	3926,0	3635,1	3346,7	3139,7
– свиней	7652,3	8369,5	9203,7	7321,5	6466,1	7052,8	8055,0	7266,3

* Складено на основі даних Держкомстату України, 1998–2008, <http://www.ukrstat.gov.ua/>

* Складено на основі даних Держкомстату України, 1998–2008, <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Рис. 1. Бюджетні дотації і фінансові результати сільськогосподарських підприємств у 2000-2007 роках

сільського господарства успіху не мали, хоч теж застосовувалось дотування виробництва насамперед тваринницької продукції: приміром, у 1990 р. його сума становила 5 млрд. руб., або була у три рази більшою, ніж у 2007 р., якщо зважити відповідні курси валют. Вже з 1985 р. почалась тенденція скорочення поголів'я тварин й виробництва молока і м'яса, яка не подолана досі. Вона спричинила різке зменшення споживання вироблених із них продуктів на душу населення.

Водночас треба мати на увазі, що сьогодні існує певне протиріччя у формуванні цін на продукцію. Зокрема, ціна виробництва формується на основі витрат живої й уречевленої праці. Причому остання складова визначається за минулими вартісними значеннями основних засобів, оскільки їх амортизація нараховується від балансової вартості. Таким чином, включена у собівартість продукції частка амортизації завжди буде меншою від дійсної потреби у джерелі відтворення такого об'єкта основних засобів як унаслідок інфляції, так особливо через зазначений вище диспаритет цін, який упродовж 1990 – 2007 років мав тенденцію до підвищення. Отже, в існуючому процесі ціноутворення спонтанно закладено хибний підхід щодо формування такого джерела ка-

пітальних інвестицій, через те, що вартість товару визначають за минулими витратами (зносом основних засобів), у той час, як формування джерела капітальних інвестицій навіть при простому відтворенні об'єктів має здійснюватись відповідно до їх майбутньої вартості.

Формування достатнього обсягу джерел капітальних інвестицій в аграрному секторі економіки потребує насамперед усунення наявних перекосів у ціноутворенні. Зокрема, надмірний диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, який до того ж має стійку тенденцію до зростання, унеможливує забезпечення сільськогосподарських підприємств власними джерелами для хоча б простого відтворення основних фондів.

Одним же із шляхів згладжування цінового диспаритету може бути ширше застосування прямих зв'язків сільськогосподарських підприємств із заводами-виробниками техніки, будівельних матеріалів, бо значна частка маржі при їх закупівлі осідає у посередників, внаслідок чого як перші, так і другі не мають можливостей здійснювати капітальні інвестиції у виробництво.

Необхідно переглянути методологію й методику ціноутворення на сільськогоспо-

дарську продукцію. Ціна виробника, за нашим переконанням, має формуватись з урахуванням потреби в джерелах капітальних інвестицій зношених об'єктів, відповідно до їх майбутньої вартості, а не зносу, котрий завжди відображає тільки минулі витрати.

Зважаючи на те, що окреслена проблема не вичерпується розглянутими у статті аспектами, її подальші дослідження вважаємо перспективними.

Література

1. Білоусько Я. К. *Міжгалузеві цінові співвідношення в агропромисловому комплексі України // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні.* – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 653 с.

2. Кісіль М. І., Ролінський О. В. *Ефективність інвестицій сільськогосподарських виробничих кооперативів.* – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 228 с.

3. Павлишенко М. М. *Роль ціни у відтворенні підприємств // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні.* – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 653 с.

4. Підлісецький Г. М. *Матеріально-технічна база сільського господарства: стан, оновлення, оцінка // Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК / За ред. П. Т. Саблука.* – Ч. IV. – 241 с.

5. Ситник В. П. *Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні.* – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 653 с.

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Вікторія БУЛАВИНЕЦЬ

Розглянуто передумови виникнення та особливості концепції людського розвитку. Проаналізовано структуру соціальних видатків місцевих бюджетів України та з'ясовано їх роль у реалізації завдань людського розвитку. Окреслено напрямки удосконалення діючого порядку фінансування соціальної сфери відповідно до потреб забезпечення належного рівня людського розвитку в Україні.

Pre-conditions of origin and conception of human development are considered; the social charges structure of local budgets of Ukraine is analyzed and find out its role in realization of tasks of human development; outlined directions of financial sphere improvement in accordance with requirements of irrespctive level providing of human development in Ukraine.

Визначені в Україні орієнтири на побудову соціальної ринкової економіки, яка є досить поширеною в країнах Західної Європи, вимагають концентрації уваги на людині як особистості. За таких умов, завданням держави є створення такого економічного і соціального порядку, який забезпечить свободу і право на індивідуальний розвиток, індивідуальну відповідальність та соціальну захищеність кожному індивіду. Вагомим чинником соціально-економічного розвитку будь-якої країни є бюджетні видатки, які в умовах демократичного суспільства стають основним джерелом забезпечення життєвих потреб громадян. Особливого значення нині набувають видатки місцевих бюджетів, лівова частка яких спрямовується на фінансування соціальних заходів і які є важливою складовою інвестицій у розвиток людини.

Проблеми фінансування людського розвитку відображені в дослідженнях бага-

тьох вітчизняних вчених, зокрема в працях К. Павлюк, О. Кириленко, І. Луніної, Д. Полозенка, В. Федосова, С. Львовичкіна, С. Юрія та інших. Пріоритети людського розвитку нині активно досліджують такі вчені-економісти, як О. Грішнова, Е. Лібанова, Н. Власенко, О. Власюк та інші. Однак, в наукових доробках проблеми соціальних видатків і людського розвитку розглядаються розрізнено, відокремлено. Проте існує потреба у комплексному, системному дослідженні зазначених питань.

Метою статті є з'ясування ролі та значення соціальних видатків місцевих бюджетів у реалізації завдань людського розвитку.

Проблеми людини є домінантою у дослідженнях науковців багатьох поколінь. Ще стародавні мислителі стверджували, що людина є не лише засобом збільшення виробництва, а й найважливішою метою розвитку [1, 381]. Майже до середини ХХ ст. вивчення

інтересів людини базувалося на множинності її потреб. Свого часу американський соціолог А. Маслоу зумів розташувати їх за принципом пріоритетності, створивши відому “піраміду потреб”. Базовими, фундаментальними у ній визнано матеріальні (фізіологічні) потреби. Однак бажання людини не зводяться лише до задоволення фізіологічних потреб, тобто до потреб в їжі, воді, одязі, житлі, відтворенні свого роду. А тому, на вищих щаблях піраміди А. Маслоу розташували суто соціальні потреби. На вершині цієї структуризації знаходиться найвизначальніша потреба людини – потреба у самореалізації, тобто у розвитку своїх можливостей та здібностей, які спрямовуються на покращення свого життя та добробуту, на виробництво товарів та послуг [2, 10]. Все це свідчить про те, що саме соціальна компонента є визначальною у складній гаммі людських потреб.

Отже, численні потреби людини є рушійною силою виробництва та всього соціально-економічного прогресу. Виробництво й економіка одночасно підпорядковуються задоволенню людських потреб та самі їх формують.

Наприкінці минулого століття, на етапі формування постіндустріального суспільства, домінуючим стало розуміння важливості всебічного розвитку людини, оскільки саме вона спроможна забезпечити найвищі темпи економічного зростання. Це спричинило виникнення, на основі попередніх вагомих наукових здобутків, нової економічної течії – концепції людського розвитку, інтелектуальною основою якої є теорія людського капіталу. Вона стала поворотним пунктом у мотивації людського розвитку, в тенденціях ставлення до галузей соціальної сфери, що забезпечують цей розвиток, – освіти, охорони здоров'я, культури тощо, зокрема в аспекті їх ресурсного забезпечення.

У 80-х рр. XX ст. Програмою розвитку ООН були створені організаційні рамки для поширення ідей та практики концепції людського розвитку у всьому світі. Сьогодні досвід соціально-економічного зростання тих

країн, стратегія розвитку яких опиралася на людський чинник (Швеція, Данія, Фінляндія, Тайвань, Корея, Німеччина, Японія) є яскравим підтвердженням реалізації даної концепції, що забезпечило в цих країнах високу динаміку економічного розвитку та вражаючі соціальні результати. Так, підвищення частки бюджетних видатків на соціальне забезпечення, на розширення і модернізацію соціальної інфраструктури, на потреби освіти та охорони здоров'я в середньому від 10–12% у 1960 р. до 25–38 % у 1990 р. сприяло суттєвому зростанню за цей період (за різними підрахунками від 1/5 до 1/3) ВВП у даних країнах [3, 22].

В основу концепції людського розвитку покладено принцип, згідно з яким економіка існує для розвитку людини, а не людина – заради розвитку економіки. Людський розвиток трактується як мета та критерій суспільного прогресу, як такий засіб збільшення доходу, що набуває цінності лише за умови реального впливу на добробут людей. Такий методологічний підхід суттєво вирізняє зазначену теорію з-поміж усіх інших, котрі базуються на зростанні ВВП і де людина розглядається опосередковано.

Особливостями концепції людського розвитку є наголошення на активності людей як суб'єктів процесу свого власного розвитку та акцентування уваги не лише на реальних або потенційних працівниках, а й на всіх індивідах загалом, у т. ч. непрацевдатних та економічно неактивних. Також характерним принципом є підхід до освіти як до важливої складової загальної культури людства та надання пріоритетності тим секторам, які сприяють покращенню якості життя.

Інтегральним узагальненим показником, що відображає рівень людського розвитку, є індекс людського розвитку, методологія розрахунку якого базується на трьох основних критеріях, що найповніше відображають ключові можливості у забезпеченні всього процесу людського розвитку: стан здоров'я, рівень освіти і добробут населення. Цим напрямком у структурі бюджету відповіда-

ють видатки на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і соціальне забезпечення населення. Для характеристики фінансової складової індексу регіонального людського розвитку в Україні сформовано перелік показників, що визначають обсяг соціальних витрат місцевих бюджетів (у грн. на 100 тис. осіб), основними серед яких є:

- видатки місцевих бюджетів на освіту;
- видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я;
- видатки місцевих бюджетів на соціальний захист;
- трансферти Державного бюджету [4, 78].

Отже, незаперечним є той факт, що місцевим бюджетам і, зокрема, соціальним видаткам із цих бюджетів надається важливе значення у реалізації концепції людського розвитку. І це не дивно, адже відповідно до основних положень Європейської хартії місцевого самоврядування, виконання соціальних зобов'язань держави повинно покладатися на ті органи влади, які безпосередньо наближені до громадян та найкраще знають їх потреби. Саме тому більшість видатків соціального спрямування (близько 70% у структурі зведеного бюджету України) здійснюються з місцевих бюджетів. Тобто, повноваження органів місцевого самоврядування – це децентралізоване виконання соціальних зобов'язань держави щодо своїх громадян. Діяльність інституту місцевого самоврядування є нормою демократичного розвитку, тому в умовах посилення в Україні євроінтеграційних процесів збільшується навантаження на органи місцевого самоврядування і, зокрема, на їхню фінансову основу – місцеві бюджети.

Однак, незважаючи на важливу роль місцевих бюджетів як в соціальному, так і в економічному розвитку держави, сьогодні вони не є самодостатніми, що в свою чергу впливає на обсяги їх видатків. Поряд з тим, що впродовж останніх років у структурі видатків місцевих бюджетів найбільшу частку становлять соціальні видатки (більше 70%), має місце ціла низка проблем у сфері забезпечення достатнього бюджетного фінансування галузей, що визначають людський розвиток.

Основною проблемою є те, що основна увага у наявному бюджетному механізмі зосереджується на обсягах фінансування, тоді як якісні показники, що характеризують економічну та соціальну ефективність бюджетних витрат, до уваги майже не беруться. Наслідком цього є низька ефективність бюджетних видатків щодо забезпечення розвитку людського потенціалу.

Аналіз структури видатків місцевих бюджетів на соціальні заходи дає змогу стверджувати, що серед досліджуваних показників найбільшу частку за 2005–2007 рр. становлять видатки на освіту – понад 40% від загального обсягу соціальних видатків (табл.1). Однак в останні роки спостерігається поступове зменшення цього показника (рис.1). Аналогічна тенденція характерна і для видатків на охорону здоров'я, частка яких у складі видатків місцевих бюджетів на соціальні заходи зменшилась у 2007 р., порівняно з 2005 р. на 3,6%.

Поряд з цим, відбувається збільшення частки видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, яка у 2007 р. зросла

Таблиця 1

Динаміка видатків місцевих бюджетів України на соціальні цілі*

Роки	Видатки на соціальні цілі, всього (млн. грн., %)		у тому числі:		
			освіта	охорона здоров'я	соціальний захист і соціальне забезпечення
2005	35375,1	100	45,9	33,2	20,9
2006	48489,4	100	44,7	33,2	23,1
2007	68877,4	100	42,4	29,6	28,0

* Розраховано за даними Державного казначейства України

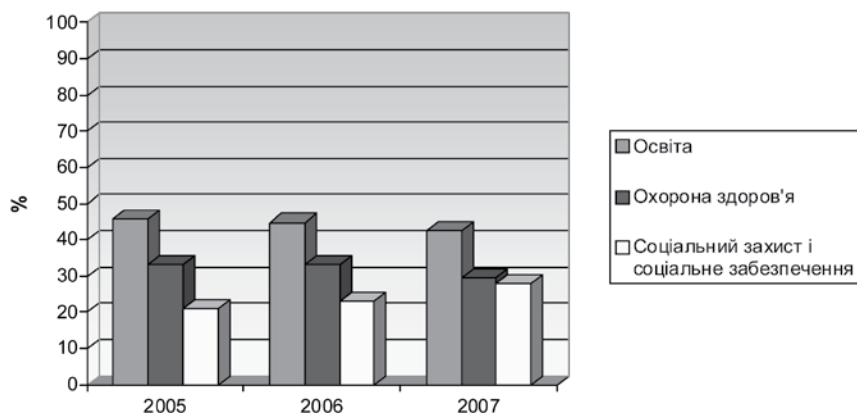

Рис.1. Структура видатків місцевих бюджетів України на соціальні цілі

порівняно із 2005 р. на 7,1% (з 20,9% до 28%). Однак це ще не є свідченням ефективності бюджетних видатків на дану сферу.

В умовах становлення інформаційного суспільства важливого значення набувають видатки на освіту, оскільки вона є визначальним чинником формування й розвитку людського капіталу. “Освіта – це інвестування в індивідів, яке породжує віддачу, як і будь-яке інше капіталовкладення” [5, 455]. Розробка і реалізація широкомасштабної довгострокової стратегії модернізації усієї системи освіти, наближення її до європейських стандартів, до потреб внутрішнього розвитку держави є базовою передумовою розвитку і примноження людського капіталу в Україні. В економічній літературі існує думка, що найвища віддача відбувається при вкладанні коштів у дошкільну, початкову та середню освіту. За різними оцінками, до 30% приросту ВВП країни отримують за рахунок витрат на початкову і середню освіту, а вища – дає відповідно до 8–15% приросту [6, 297].

Вищевикладені тенденції підтверджуються даними, наведеними у табл. 2, які характеризують склад, структуру і динаміку видатків на освіту. Розрахункові показники переконливо свідчать про те, що видатки місцевих бюджетів є важливим джерелом фінансування, в основному, дошкільної та загальної середньої освіти. Основна частина коштів бюджетів місцевого само-

врядування спрямовується на утримання шкіл-дитячих садків, загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій, шкіл-інтернатів тощо. Так, у 2007 р. на потреби загальної середньої освіти було використано 18727,1 млн. грн., що на 11260,7 млн. грн. більше, ніж у 2004 р. Це свідчить про позитивну динаміку фінансування цієї сфери. Ще однією досить вагомою групою видатків у зазначеній сфері є видатки на дошкільну освіту. Їх розмір також значно зріс порівняно з 2004 р. Зокрема, у 2004 р. видатки на дошкільну освіту становили 2045 млн. грн. або 18,4% усіх видатків на освіту, а у 2007 р. – зросли до 5225,2 млн. грн. Хоча відносно загальної величини видатків на освіту їх частка зменшилась у 2007 р. до 17,9%. Однак, порівняння темпів зростання видатків місцевих бюджетів на дошкільну освіту з темпами зростання охоплення дітей дошкільними закладами за 2004–2006 рр. свідчить про те, що збільшення обсягу фінансування не має суттєвого впливу на рівень охоплення дітей дошкільними закладами. Охоплення дітей дошкільними закладами у відсотках до кількості дітей відповідного віку становить 54% [7, 2].

Бюджетне фінансування освіти має базуватися на укрупнених нормативах, орієнтованих не на вхідні параметри і початкові умови функціонування, а на вихідні показники, що характеризують кінцеві результати ді-

Таблиця 2

Видатки місцевих бюджетів України на освіту*

Групи видатків	2004 р.		2007 р.	
	млн. грн	%	млн. грн.	%
Дошкільна освіта	2045,0	18,4	5 225,2	17,9
Загальна середня освіта	7466,4	67,1	18 727,1	64,2
Професійно-технічна освіта	47,8	0,4	529,1	1,8
Вища освіта	391,6	3,5	1 038,1	3,6
Післядипломна освіта	87,7	0,8	205,5	0,7
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	689,7	0,2	1 718,8	5,9
Програми матеріального забезпечення навчальних закладів	1,2	0,01	1,1	0,01
Інші заклади та заходи у сфері освіти	403,8	3,6	1 739	5,9
Освіта, усього	11133,2	100	29 183,9	100

*Складено за даними Державного казначейства України.

яльності освітніх закладів. Надання їм більшої самостійності у напрямках використання ресурсів, виокремлених за нормативами, дозволить ефективніше використовувати обмежені бюджетні ресурси. Адже підвищення ефективності використання фінансових та матеріально-технічних ресурсів, які залучаються для забезпечення розвитку освітньої галузі, є базовою передумовою виконання Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 рр., спрямованої на розширення обсягів охоплення населення освітою та інтеграцію України в європейський освітній простір [8,12].

Наступною важливою групою видатків місцевих бюджетів, що забезпечують людський розвиток, є видатки на охорону здоров'я. Турбота про здоров'я своїх громадян є однією із найважливіших соціальних функцій держави, оскільки становить фундамент людського розвитку та економічного зростання. Збереження й розвиток потенціалу здоров'я населення як складової людського розвитку є основним імперативом сучасного цивілізаційного прогресу.

Нині населення України становить трохи більше 46 мільйонів і невпинно скорочується. Тривалість життя в державі – найнижча в Європі. Загрозливими є масштаби смертності серед чоловіків працездатного віку. Се-

ред дітей, зокрема школярів, здорова лише кожна десята дитина. Україна лідирує в Європі за темпами поширення такої загрозливої хвороби, як СНІД; набуває епідемічного характеру захворювання на туберкульоз; щороку майже сто тисяч наших громадян вмирає від онкозахворювань [9, 13]. Все це свідчить про те, що дана галузь потребує значних коштів, насамперед бюджетних.

В Україні право на медичну допомогу закріплене в Конституції. Згідно з Основним законом, охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Кошти місцевих бюджетів, асигновані на охорону здоров'я, використовуються для забезпечення населення гарантованим рівнем медичних послуг, для проведення профілактичних заходів тощо.

Як свідчать дані табл. 3, на охорону здоров'я з місцевих бюджетів України у 2007 р. було спрямовано 20396,5 млн. грн. Це на 11684,9 млн. грн. більше, ніж у 2004 році. Близько 78% цих видатків становлять кошти, що спрямовувалися на утримання лікарень та санаторно-курортних закладів.

Також, майже незмінною (порівняно з 2004 р.) залишилася і частка коштів, які використовувалися на фінансування поліклінік

Таблиця 3

Видатки місцевих бюджетів України на охорону здоров'я*

Група видатків	2004 р.		2007 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Поліклініки і амбулаторії, швидка та невідкладна допомога	1354,3	15,5	3139,8	15,4
Лікарні та санаторно-курортні заклади	6782,9	77,9	15791,9	77,4
Санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	9,0	0,1	16,8	0,1
Інша діяльність у сфері охорони здоров'я	565,4	6,5	1448,1	7,1
Охорона здоров'я, всього	8711,6	100	20396,5	100

*Складено за даними Державного казначейства України.

та амбулаторій, швидкої та невідкладної допомоги – в межах 15,5%. Поряд з цим, незначними залишаються видатки місцевих бюджетів на проведення санітарно-профілактичних та протиепідемічних заходів, на придбання медичного обладнання, інструментів, протезів та іншої продукції, що використовується в медичній практиці. У 2007 р. вони становили 0,1% від загальної суми видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я.

Незважаючи на збереження загальних позитивних тенденцій у фінансуванні охорони здоров'я, той рівень бюджетного фінансування, який існує нині, є недостатнім і забезпечує лише близько половини потреби галузі. А тому, розвиток цієї сфери супроводжується загостренням цілої низки проблем. Зокрема, система управління медичною галуззю в Україні значною мірою успадкована від командно-адміністративної економіки. В ній існує чітка ієрархія, тому органи місцевого самоврядування мають обмежені повноваження щодо розробки та реалізації регіональної політики охорони здоров'я. Ще донедавна у сфері охорони здоров'я не було й мови про конкуренцію між закладами або боротьбу за пацієнта шляхом підвищення якості надання медичної допомоги чи шляхом зниження її вартості.

Проблемою функціонування галузі є також недостатній рівень забезпечення населення гарантованим безоплатним рівнем медичної допомоги, який передбачено Кон-

ституцією України. За рахунок коштів бюджетів фінансуються не медичні послуги (їх якість, своєчасність та ефективність), а поточне утримання закладів охорони здоров'я. Тобто фінансується не споживач, а виробник медичних послуг, який зацікавлений не в їх якості, а в їх кількості. Тому спостерігається зростання кількісних показників – використання "ліжко-днів", кількості посад лікарів, кількості відвідувань тощо, а не якісних – збільшення тривалості життя, зменшення кількості хронічних хворих, отримання своєчасної і в повному обсязі медичної допомоги [10, 181]. Отож, принципи фінансування медичної галузі не відповідають вимогам ринкової економіки.

Ще однією проблемою системи охорони здоров'я є неефективне використання наявних фінансових ресурсів. Широка мережа медичних закладів, яка залишилася ще від радянських часів, потребує оптимізації відповідно до чисельності населення та попиту на медичні послуги.

Важливими видатками місцевих бюджетів України, що мають соціальну спрямованість, є також видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення. Як наголошують західні вчені, зокрема Ш. Бланкарт, "...в умовах демократії соціальне забезпечення є найпріоритетнішою функцією держави, оскільки громадяни мають високий рівень потреби в соціальному захисті. Тому й існує попит на даний вид суспільних благ. Саме держава в умовах ринку покликана здійсню-

вати соціальне забезпечення окремих індивідів з метою захисту їх від можливих фінансових ускладнень. До незаперечної функції держави належить також соціальний захист найбільш вразливих громадян, яким поодиночку дуже важко знайти своє місце в суспільстві” [11, 269]. Однак державна соціальна допомога, яка є одним із базових і вихідних положень соціальної ринкової економіки, повинна надаватися тільки тим, хто її потребує, адже чим більш масштабна система державної соціальної “благодійності”, тим нижча її ефективність. Отже, соціальні проблеми повинні вирішуватись не лише за рахунок держави (бюджетних коштів), а насамперед через підвищення ефективності економіки на основі конкурентного ринку. Завдання держави – створити для цього належні організаційно-правові та економічні умови, спрямовані на забезпечення добробуту кожного члена суспільства за конкретних економічних умов, що мають на меті соціальний захист переважно непрацездатного населення. До них належать різноманітні виплати незахищеним верствам населення, малозабезпеченим громадянам, сім’ям з дітьми, інвалідам, реабілітованим тощо.

З табл. 4 видно, що видатки місцевих бюджетів України на потреби соціального захисту та соціального забезпечення мають тенденцію до зростання, що свідчить про

позитивну динаміку збереження соціального спрямування бюджету. Зокрема, у 2007 р. на соціальний захист та соціальне забезпечення населення з місцевих бюджетів України було спрямовано 19297 млн. грн., що на 12159,8 млн. грн. більше, ніж у 2004 р.

Одним із пріоритетних напрямків державної соціальної політики є соціальний захист сім’ї, дітей та молоді. Свідченням цього є найбільша частка видатків на зазначені цілі у структурі видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2007 р. – 45,3%, що на 18,8% більше, ніж у 2004 р.

За результатами здійсненого аналізу даних, наведених у табл. 4, бачимо, що видатки місцевих бюджетів на соціальний захист на випадок непрацездатності також зросли у 2007 р., порівняно з 2004 р. на 5,6% і становили 1511,1 млн. грн., що на 1354,1 млн. грн. більше, ніж у 2004 р. За всіма іншими напрямками частка видатків у загальній структурі видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення дещо скоротилася, порівняно з 2004 р., хоча спостерігається зростання їх абсолютних показників.

Незважаючи на загальну позитивну динаміку показників видатків, що спрямовуються з місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення, діюча в Україні система соціальної допомоги населенню не

Таблиця 4

Видатки місцевих бюджетів України на соціальний захист і соціальне забезпечення*

Група видатків	2004 р.		2007 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Соціальний захист на випадок непрацездатності	157,0	2,2	1511,1	7,8
Соціальний захист пенсіонерів	740,5	10,4	1767,5	9,2
Соціальний захист ветеранів війни та праці	1655,1	23,2	3524,4	18,3
Соціальний захист сім’ї, дітей та молоді	1894,6	26,5	8743,6	45,3
Допомога у вирішенні житлового питання	1467,5	20,6	1483,1	7,7
Соціальний захист інших категорій населення	914,8	12,8	1726,2	8,9
Інша діяльність у сфері соціального захисту	307,7	4,3	541,1	2,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення, усього	7137,2	100	19297,0	100

*Складено за даними Державного казначейства України.

відповідає вимогам сьогодення як з точки зору дієвої підтримки соціально вразливих верств, так і щодо адресної соціальної допомоги найбільш нужденному населенню. Недостатня підтримка з боку держави тих категорій громадян, які справді її потребують та розпорощення коштів на виплату допомоги окремим групам населення, без урахування їх реальних доходів, призводить до неефективного витрачання бюджетних ресурсів.

Підсумовуючи вищезазначене, доходимо висновку, що протягом останніх років в Україні спостерігається помітне зростання так званих соціальних витрат (на соціальний захист і соціальне забезпечення, освіту, науку, охорону здоров'я тощо), тобто видатків бюджетів на людський розвиток (рис.2). При цьому значну роль у фінансуванні людського розвитку відіграють соціальні видатки місцевих бюджетів. Однак, недостатньо вивченим залишається питання, наскільки і як "соціалізація" бюджету впливає на економічне зростання та інфляцію, а саме – якою має бути допустима частка соціальних видатків, котра б не здійснювала дестабілізуючого впливу на макроекономічні параметри. А тому, багатьма науковцями зазначені позитивні зрушення у сфері соціального захисту та забезпечення оцінюються з урахуванням цілої низки негативних наслідків так званої соціальної орієнтації бюджету. По-перше,

негативно сприймається той факт, що упродовж тривалого часу головний акцент робиться на підвищенні соціальних трансфертів (у деяких випадках вони навіть перевищують доходи від зайнятості), що неминуче руйнує мотивацію активної поведінки на ринку праці. Через це соціальні трансферти називають непродуктивними видатками.

По-друге, невиконання державою в повній мірі своїх соціальних зобов'язань (через дефіцит бюджетних коштів) також є підставою для критики. Окрім цього, до негативних наслідків "соціалізації" бюджету відносять і певне зниження інвестиційної активності, хоча воно зумовлене як політичними чинниками, так і зміною власне ідеології розвитку.

На наше переконання, соціальне спрямування бюджету жодним чином не суперечить загальній стратегії розвитку країни, а, навпаки, має за мету сприяти розширенню меж економічної активності та створювати можливості більшій частині населення брати участь в економічній діяльності, забезпечувати гідний рівень життя непрацевдатним верствам населення, а також сприяти набуттю високого рівня освіти та здійснювати підтримку здоров'я нації.

Однак, в сучасних умовах запорукою забезпечення соціальної спрямованості бюджетної політики повинен стати диференційований підхід: з одного боку, підтримка

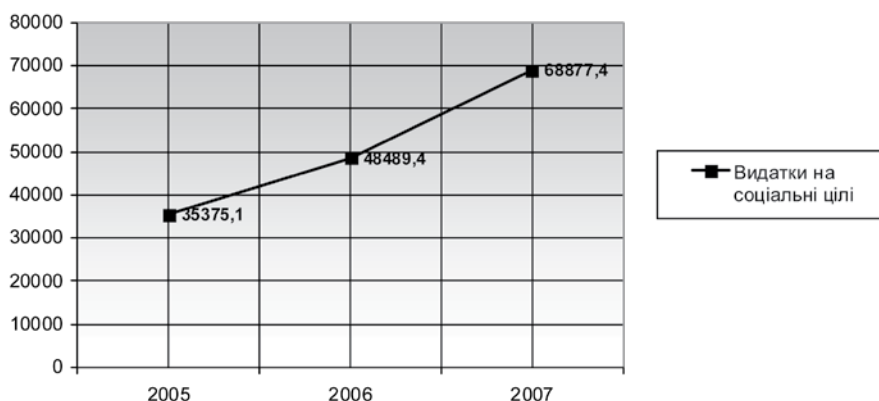

Рис.2. Динаміка витратків місцевих бюджетів України на соціальні цілі

тих громадян, які з певних об'єктивних причин не в змозі забезпечувати свій добробут власними зусиллями, а з іншого – стимулювання ефективної економічної діяльності працездатного населення. І основні акценти необхідно робити саме на другий напрямок соціальної політики. Адже загальновідомо, що інвестиції в людський капітал є надзвичайно важливою рушійною силою економічного розвитку.

На нашу думку, така спрямованість бюджетної політики матиме подвійний ефект: сприятиме вирішенню соціальних проблем, зменшенню соціального тиску на бюджет та забезпечуватиме посилення тенденцій економічного зростання.

З метою формування моделі ефективного використання обмежених бюджетних ресурсів та максимального їх спрямування на фінансування соціальної сфери відповідно до потреб забезпечення належного рівня людського розвитку пропонуємо здійснити наступні заходи:

- вдосконалити систему розподілу видаткових зобов'язань з фінансування соціальної сфери між державним та місцевими бюджетами. Для цього необхідно виробити чіткі критерії надання державної підтримки розвитку регіонів з метою децентралізації виконання соціальних зобов'язань держави;
- розробити методикку оцінки ефективності здійснених бюджетних видатків на основі використання індикаторів досягнення цілей людського розвитку;
- оптимізувати мережу установ, організацій та закладів соціальної сфери, що знаходяться на бюджетному фінансуванні;
- змістити акценти у фінансуванні соціальної сфери з кількісних показників на якісні, з виробника соціальних послуг – на їх споживача;
- визначити допустиму частку видатків на соціальний захист та соціальне

забезпечення, яка не впливала б на інвестиційну активність та не підривала мотиви високопродуктивної праці.

Практична реалізація вищезазначених заходів, за умови послідовних та системних дій всіх владних структур, сприятиме підвищенню життєвого рівня населення України, дасть змогу побудувати в країні ефективну соціальну систему і забезпечити належний людський розвиток.

Література

1. Аристотель. *Политика: Сочинения в 4 т.* – М., 1984. – Т. 4.
2. Єременко В.Г. *Основи соціальної економіки: Популярний курс.* – К.: МАУП, 1997.
3. Фридман Л., Видясов М., Мельяцев В. *Государственные расходы и экономический рост // Мировая экономика и международные отношения.* – 1999. – № 10.
4. Грішнова О. А. *Людський розвиток: Навч. посіб.* К.: КНЕУ, 2006.
5. Стігліц Дж. Е. *Економіка державного сектора: Пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський.* – К.: Основи, 1998.
6. Павлюк К. В. *Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: Монографія.* – К.: НДФІ, 2006.
7. *Статистичний бюлетень "Дошкільні заклади України у 2006 році".* – К., 2007.
8. *Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 296-р. // Урядовий кур'єр.* – 2006. – 2 серпня.
9. Колодійчук Є. *Україні потрібен медичний комплекс європейського рівня // Урядовий кур'єр.* – 2007. – № 31.
10. *Людський розвиток в Україні: можливості та напрямки соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е. М. Лібанової.* – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006.
11. Бланкарт Ш. *Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки: Пер. з нім., ред. В. М. Федосова.* – К.: Либідь, 2000.

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНО СПРЯМОВАНИМ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЕКОНОМІКИ

Вікторія БОРОНОС

Костянтин САВЧЕНКО

Висвітлено підходи до удосконалення бюджетних та податкових інструментів механізму управління інноваційним розвитком економіки з урахуванням екологічних факторів. Зосереджено увагу на недоліках існуючої моделі бюджетного фінансування видатків на інноваційний розвиток в Україні. Проаналізовано вплив податкових інструментів стимулювання екологічно орієнтованого інноваційного оновлення виробництва. Запропоновано шляхи до удосконалення бюджетно-податкових інструментів механізму управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком економіки.

The approaches to the improvement of budgetary and taxes instruments of management innovative development of economy taking into account ecological factors are explored. Attention is concentrated on the lacks of existent model of the budgetary financing of charges on innovative development in Ukraine. Influence on an income and profitability of production of instruments of taxes of stimulation of the ecologically oriented innovative update of enterprise is analysed. Conclusions are done in relation to possibilities of application of those or other instruments of budgetary-taxes of management.

Системна еколого-економічна криза, що є характерною як для світової економіки, так і для економіки України, спричинена насамперед екстенсивним індустріальним типом виробництва і досягнення ними критичних меж свого зростання.

Подальший розвиток економіки з урахуванням екологічних обмежень має здійснюватися виключно на основі фундаментальних механізмів розвитку відкритих

стаціонарних систем. Для економічної системи таким внутрішньо притаманним механізмом розвитку є постійні технологічні зрушення на основі застосування інновацій.

Виходячи з непередбачуваності процесів, що опосередковують інноваційний розвиток економіки, та враховуючи необхідність задоволення екологічного імперативу, виникає потреба в системному цілеспрямованому управлінні таким розвитком. Фінансовий

механізм управління, що є уособленням непрямого регулювання економіки, покликаний саме за допомогою ринкових інструментів стимулювати економічні суб'єкти до застосування інновацій.

Таким чином, актуальність дослідження визначається необхідністю удосконалення наявного фінансового механізму управління розвитком економіки в напрямку забезпечення еколого-інноваційного характеру такого розвитку.

Питанням інноваційного розвитку економіки присвячена значна кількість фундаментальних досліджень. Насамперед це праці С. Глазьєва, Г. Доброва, М. Кондратьєва, В. Маєвського, Е. Менсфілда, Б. Санто, Б. Твісса, Д. Фрімена, Й. Шумпетера та ін. Дослідження еколого-економічних аспектів інноваційних процесів і проблем застосування фінансових інструментів управління інноваційним розвитком відображені у працях таких вітчизняних науковців, як В. Александрова, О. Амоша, Ю. Бажал, О. Балацький, В. Геєць, С. Ілляшенко, О. Лапко, Б. Кваснюк, М. Крупка, Б. Маліцький, Л. Мельник, С. Онишко та ін.

Для забезпечення ефективного формування системи екологічно орієнтованого інноваційного розвитку як вихідної умови, так і результату є задоволення екологічно орієнтованих потреб людини. В такому разі дана система і всі процеси, що пов'язані з її функціонуванням, є лише засобом досягнення поставленої кінцевої мети.

Для її досягнення потрібні надійні й ефективні механізми державного управління соціально-економічним розвитком, де центральне місце належить бюджетним інструментам.

Однак значна кількість завдань існуючої бюджетної політики утруднює системне цілеспрямоване управління економікою. Більшість з них стосується певної відповідної специфічної сфери бюджетних відносин, хоча всі вони є вираженням окремих шляхів чи засобів досягнення єдиної мети, тому можуть бути об'єднаними в одну ціль.

Проте бюджетному механізму властива і своя специфіка. У загальному вигляді бюджетний механізм може бути охарактеризований як комплекс спеціально розроблених державою форм організації бюджетних відносин, а також методів, що забезпечують перерозподіл фінансових ресурсів між різними сферами суспільної діяльності, галузями економіки і регіонами держави на користь задоволення загальнодержавних потреб [1].

Така ситуація, підсилена також значним розпорощенням бюджетних коштів за чисельними напрямками й установами, унеможливує концентрацію ресурсів на найперспективніших напрямках науково-технічного та соціально-економічного розвитку. Світова практика засвідчує, що чим більше уваги приділяється державою створенню інноваційного потенціалу, тим більше витрат на НДДКР здійснюється з боку приватного капіталу. При цьому головним об'єктом бюджетного фінансування є фундаментальні дослідження, а комерційного інвестування – прикладні.

В межах єдиної системи управління еколого-інноваційним розвитком економіки виникає необхідність координації науково-технічної та фінансової політики, що дасть змогу здійснювати цілеспрямоване бюджетне фінансування еколого-інноваційного розвитку, отже, ефективніше використовувати наявні фінансові ресурси та інноваційний потенціал країни.

До бюджетного механізму, як способу реалізації бюджетної політики, крім власне прямого бюджетного фінансування належать також інструменти, що вирізняються своїм опосередкованим впливом на еколого-інноваційний розвиток економіки. Передусім це стосується такого інструменту як бюджетний дефіцит або профіцит.

Особливістю оцінки його застосування для стимулювання еколого-інноваційного розвитку є співставлення джерел формування дефіциту чи профіциту бюджету та напрямків його використання. З позицій розвитку бюджетний дефіцит вважається ви-

правданішим, ніж профіцит, оскільки останній, за словами О. Ковалюка [2], передбачає прямі інвестиційні вилучення з економіки.

Проте, така точка зору справедлива лише за умови, коли видатки, що здійснюються за рахунок дефіциту бюджету, мають інвестиційний характер, а обслуговування виникаючого при цьому боргу не створює перешкод для інноваційного розвитку економіки в довгостроковій перспективі. За таких умов бюджетний дефіцит може успішно виконувати стимулюючу роль в управлінні еколого-інноваційним розвитком шляхом збільшення попиту на актуальні інновації.

Зокрема В. Геєць, в підтримку такої точки зору, зазначає, що питання, які стосуються дефіциту бюджету, “замикаються на обов’язковій направленості бюджетних видатків на розвиток, бо інакше надмірне вилучення ресурсів економіки до бюджету буде скорочувати інвестиційні ресурси” [3].

Таким чином, можна припустити, що бюджетний дефіцит є одним із опосередкованих, проте дієвих інструментів фінансового механізму управління еколого-інноваційним розвитком економіки за умови пріоритетності такого розвитку в бюджетній політиці.

І нарешті, ще одним інструментом бюджетного механізму управління еколого-інноваційним розвитком є надання бюджетних субсидій підприємствам та установам, що займаються науковою та інноваційною діяльністю.

В Україні, з огляду на роль державного регулювання економічних процесів, субсидування в широкому розумінні може розглядатися як будь-яке втручання держави в діяльність суб’єктів господарювання, що впливає на розподіл ресурсів.

Дослідники не заперечують, що потрібно переглянути політику прямого субсидування, оскільки результатом останньої в більшості випадків є серйозні викривлення, що перешкоджають необхідним структурним зрушенням в економіці. Особливо важливо уникати таких викривлень в процесі розподілу ресурсів, що опосередковує еколого-

інноваційний розвиток економіки та визначає його ефективність. Для вирішення цього завдання, на нашу думку, передусім необхідно проаналізувати такий інструмент бюджетної політики як субсидії і як він діє в напрямку стимулювання еколого-інноваційного розвитку.

Науковці з Інституту економічного прогнозування НАН України вважають, що до таких інструментів належать не тільки бюджетне фінансування витрат і податкові пільги, а й усі фінансові пільги вибіркової дії, в тому числі й пільгові кредити та надання державних гарантій для отримання кредитів [4]. А. Даниленко дотримується думки, що до субсидій не належать кошти, надані на капітальні вкладення [5].

В окремих випадках вважається доцільним надання тимчасових субсидій для нових виробництв, проте навіть за теоретичного обґрунтування необхідності субсидування, на практиці вони не завжди дають позитивний ефект у плані економічного розвитку, оскільки залишаються антиринковим елементом фінансового механізму.

Можна погодитися з точкою зору, що державна підтримка у вигляді прямого бюджетного фінансування повинна скорочуватися у міру проходження стадій горизонтального інноваційного процесу, але стимулювання, і особливо за допомогою непрямих інструментів фінансового механізму, навпаки, повинно зростати. Причина цьому одна й та ж – зростання комерційного потенціалу на останніх стадіях, і тому тут фінансовий механізм управління повинен забезпечувати швидкий та адекватний перерозподіл ресурсів.

Резюмуючи вищезазначене, слід відмітити, що існуючий модель бюджетний механізм управління інноваційним розвитком економіки не відповідає вимогам принципів та критеріїв фінансового стимулювання еколого-інноваційного розвитку та вимагає відповідного удосконалення. Основними негативними характеристиками такого механізму є орієнтація переважно на прямі методи фінансового впливу на процеси інноваційного розвитку шляхом прямого бюджетного фі-

нансування чи надання субсидій з бюджету конкретним суб'єктам господарювання. Крім того, застосування вказаних бюджетних інструментів має безсистемний та вибірковий характер, причому селективний підхід у фінансовій підтримці базується далеко не на науково обґрунтованих критеріях та показниках, що їх визначають.

Податкові інструменти є найпоширенішими серед непрямих методів стимулювання економічного розвитку в усьому світі, завдячуючи своїм характеристикам: універсальності, безумовності та всеохоплюваності. Виконуючи одночасно фіскальну та регулюючу функції, вказані інструменти забезпечують одну з фундаментальних передумов функціонування категорії фінансів у її практичній реалізації – розподіл та перерозподіл. Саме через це податкові інструменти ефективно діють щодо управління процесами еколого-інноваційного розвитку, оскільки останні обов'язково мають опосередковуватися ефективним перерозподілом ресурсів.

Особливо актуальним є вирішення цього питання саме для України, коли, з одного боку, проголошується інноваційна стратегія розвитку економіки, а з іншого, інноваційні процеси гальмуються недосконалою фінансовою політикою, зокрема податковою. Однак, невіршеними на сьогодні залишаються питання щодо: по-перше, комплексного впливу податкових інструментів на всю систему інноваційного розвитку; по-друге, перерозподільного ефекту оподаткування; по-третє, диференціації оподаткування залежно від технологічної належності виробництва; по-четверте, врахування екологічного імперативу при податковому регулюванні інноваційних процесів.

Досягнення тактичних цілей, як і цілей вищого рівня, залежить від застосування інструментів оподаткування прибутку підприємств. Це твердження обумовлюється тим, що зазначені цілі базуються на вимозі наявності у суб'єкта господарювання, який здійснює інновацію, необхідних ресурсів для цього. Відповідно до наявної ситуації

з фінансуванням інноваційного розвитку в Україні, коли основним джерелом такого фінансування є власні кошти суб'єктів господарювання, вказана вимога трансформується у вимогу наявності достатнього обсягу саме власних фінансових ресурсів, а останні, в свою чергу, визначаються розміром прибутку, що залишається в розпорядженні такого суб'єкта. Прибуток, таким чином, є основним мотиваційним елементом в процесі інноваційного розвитку, а оподаткування прибутку – головним регулятивним важелем фінансового механізму управління.

Прибуток є не лише об'єктом податкової політики, а й має бути основним важелем механізму управління економіки на мікрорівні, оскільки з його допомогою регулюється та сума коштів, яка визначає загальну ефективність діяльності. З огляду на це, податкові інструменти мають виконувати основну стимулюючу роль у фінансовому механізмі управління еколого-інноваційним розвитком економіки.

Таким чином, в контексті удосконалення фінансового механізму управління еколого-інноваційним розвитком економіки основними напрямками щодо податкових інструментів мають бути: по-перше, врахування особливостей саме еколого-інноваційного характеру розвитку при оподаткуванні підприємств взагалі; по-друге, перегляд системи податкових пільг для виробництва, що здійснюють інновації, зокрема.

У разі ефективної реалізації першого напрямку можливий варіант повної відмови від надання податкових преференцій за виключенням інвестиційних, пов'язаних з технічним переоснащенням виробництва на основі впровадження інноваційних технологій.

Відповідно до мети управління еколого-інноваційним розвитком, завдання щодо врахування особливостей такого розвитку в механізмі оподаткування підприємств зводиться до забезпечення безперервних технологічних зрушень на основі появи базисних інновацій та перерозподілу ресурсів на користь технологічних сукупностей, що базуються на таких інноваціях.

Вирішення цього завдання, на нашу думку, має здійснюватися насамперед за допомогою податкового стимулювання якомога ефективнішого використання природних ресурсів через впровадження інноваційних технологій. Таке податкове стимулювання повинне забезпечувати можливість, з одного боку, отримання додаткового прибутку від застосування інновацій, а з іншого – накладення фінансових санкцій за неефективне використання природних ресурсів. Найдієвішою формою реалізації зазначеного завдання щодо удосконалення податкового механізму, на наше переконання, є зміна схеми нарахування податку на прибуток підприємств.

Головною передумовою при цьому є врахування характеру динаміки прибутковості виробництва загалом, а також ефективності витрат ресурсів залежно від тієї чи іншої стадії життєвого циклу технології, що використовується. Тобто, мова йде про встановлення диференційованих ставок оподаткування прибутку підприємств відповідно до критерію технологічної належності конкретного виробництва.

В якості такого критерію пропонується використовувати показник загальної рентабельності виробництва, значення якого визначається технологічним рівнем такого виробництва і, відповідно, змінюється залежно від стадії життєвого циклу технології.

З іншого боку, проста зміна ставки оподаткування прибутку повністю не вирішує поставлене завдання.

Маючи на увазі мету еколого-інноваційного розвитку, необхідно, щоб зміна технологій виробництва мала екологічно спрямований характер. Досягти цього лише прямими адміністративними методами, коли вводяться обмеження на впровадження певних видів техніки та технологій, неможливо. Іншими словами, “податкова система повинна стимулювати структурну перебудову економіки в напрямку зниження її природоємності через ... збільшення масштабів природно-ресурсного оподаткування” [6].

Це питання вимагає застосування відповідних непрямих методів фінансового регулювання, серед яких виокремлюють податкові платежі за використання природного середовища. Проте сьогодні податки, пов’язані з використанням природних ресурсів України, далеко не повною мірою забезпечують потреби ефективного природокористування, особливо у напрямку стимулювання активнішого використання результатів науково-технічного прогресу для зміни принципів природокористування. Для цього потрібно, щоб конкретний природокористувач був фінансово зацікавленим у застосуванні прогресивних екологічних технологій. Досвід свідчить: якщо еколого-інноваційна політика не пов’язана з реальними економічними інтересами підприємств, її вимоги та показники неминуче відходять до розряду другорядних. Штрафи за порушення норм чи епізодично застосовувані адміністративні санкції не можуть суттєво виправити ситуацію, оскільки застосовуються щодо екстремальних відхилень, а не як інструмент регулювання поточної діяльності підприємства.

Однак сьогодні питання екологічно збалансованого економічного розвитку стоїть не стільки в площині зниження забруднення навколишнього середовища, скільки в застосуванні маловитратних технологій виробництва взагалі. Такі технології мають забезпечувати якомога ефективніше споживання ресурсів, у тому числі й природних.

Оскільки інновації, як результат науково-технічного прогресу, потенційно спроможні задовольняти вказані вимоги в ході еколого-інноваційного розвитку, система управління таким розвитком повинна сприяти актуалізації таких потенційних можливостей.

Крім безпосередніх податкових важелів, важливу роль у стимулюванні інноваційного розвитку, як показує світовий досвід, відіграють податкові пільги, що надаються пріоритетним видам діяльності.

Однак їх надають лише підприємствам, що здійснюють інновації і можуть зазнати

збитків, які пов'язані з ризиковим характером їхньої діяльності. Податкові пільги мають надаватися підприємствам, які виконують вимоги держави щодо пріоритетного розвитку промисловості, а саме: мають кращі показники ефективності господарювання; забезпечують високу якість виготовленої продукції.

Якщо говорити про пільги для стимулювання впровадження інновацій, то слід враховувати низку принципових положень.

По-перше, пільги з оподаткування, як об'єктивне явище, за своєю економічною суттю – це система внутрішнього перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами. Враховуючи те, що фінансові потоки опосередковують процеси перерозподілу всіх інших ресурсів, надзвичайно важливо забезпечити науково обґрунтований підхід до застосування таких пільг.

По-друге, податкова політика в сфері НДДКР є однією з найважливіших складових державної науково-технічної політики, оскільки, відповідно до того, як зростає складність завдань розвитку соціально-економічних систем, одночасно ускладнюється й набір інструментів державного регулювання економіки, що, зокрема, виявляється у посиленні стимулюючої функції податкової системи порівняно з фіскальною функцією.

Хоча система податкових пільг у різних країнах неоднакова, в основному вона охоплює: зменшення прибутку до оподаткування на суму інвестицій в нове обладнання та будівництво і витрат на проведення НДДКР (податковий кредит); перенесення податкових пільг на майбутні періоди для компаній, що здійснюють НДДКР, та не мають податкових зобов'язань у поточному році; віднесення до поточних витрат видатків на окремі види обладнання, що зазвичай використовуються в наукових дослідженнях; створення за рахунок прибутку фондів спеціального призначення, які не оподатковуються; оподаткування прибутку за зниженими ставками (для малих та середніх підприємств); диференційований підхід до оподаткування прибутку; використання механізму прискореної амортизації [2, 7].

По-третє, пільги, аналогічно як і пріоритети, повинні надаватися лише найнижчому рівню ресурсоспоживання серед усіх аналогів. Цим самим одночасно з вказаним раніше критерієм рентабельності виробництва забезпечується також ще один еколого-інноваційний критерій ефективності розвитку – ресурсозбереження, що, на думку багатьох дослідників [8, 9, 10], є загальною характеристикою будь-якої технології.

По-четверте, система податкових пільг, що надаються так званим технологічним паркам для стимулювання інноваційних процесів, повинна мати цілеспрямований характер з орієнтацією на чіткі конкретні результати у формі комерційних ефектів від впровадження інновацій. На сьогодні функціонує економічно необґрунтована розмита схема надання податкових преференцій технологічним паркам, коли пільги надаються незалежно від того, чи мають місце прибутки від запровадження інновацій. Хоча ці пільги надаються з метою забезпечення розвитку підприємств, основним напрямком використання отриманих таким чином коштів є поповнення обігових коштів (близько 85%) і лише 5% спрямовується на технічне переобладнання і поліпшення якості товарів.

Пільгові умови оподаткування за відсутності реальних кроків щодо впровадження технологічних інновацій, спрямованих на зниження ресурсоємності виробництва, в кінцевому результаті призведуть до погіршення фінансового стану підприємств і перекладання фінансування поточних витрат на рахунок державних коштів. Податок не стимулює інвестиції у виробництво у відриві від інших економічних факторів, оскільки інвестиційні процеси обумовлюються не податковими пільгами, а потребами розвитку виробництва.

З урахуванням викладеного, в сучасних умовах найактуальнішим напрямком реформування податкової політики слід вважати пошук шляхів оптимізації фіскальної спрямованості оподаткування, посилення його стимулюючої дії. Ключовим завданням при цьому

має стати врахування особливостей еколого-інноваційного характеру розвитку економіки.

Основними елементами удосконалення податкового механізму повинні стати:

- науково-обґрунтована, адекватна цілям та умовам еколого-інноваційного розвитку, державна політика доходів;
- система оподаткування як складова частина державного фінансового механізму управління економічним розвитком. Необхідно підсилити податкові методи регулювання темпів і пропорцій поступального розвитку економіки через можливість впливати на рівень рентабельності;
- зниження і диференціація ставки податку на прибуток залежно від рентабельності виробництва. Відмінності в оподаткуванні в різних галузях є фактором, що здійснює помітний вплив на перерозподіл фінансових потоків;
- звільнення від оподаткування капіталів, що спрямовуються на розвиток виробництва на інноваційній основі;
- розширення неподаткових форм і методів мобілізації фінансових ресурсів держави;
- акцентування податкової політики на прямих податках, тобто податках, які безпосередньо впливають на об'єкт оподаткування;
- непрямі податки, які застосовуються лише у формі акцизів для обмеження споживання товарів, що не відповідають вимогам еколого-інноваційного розвитку, а також для захисту власного виробника;
- врахування при диференціації оподаткування рівня ефективності використання природних ресурсів;
- ліквідація податкових пільг, що сприяють деформації перерозподілу ресурсів. Пільги можуть надаватися на певний термін і за умови виключно цільового використання коштів.

Реалізація запропонованих заходів дасть змогу подолати існуючі деформації бюджетно-податкової політики, результатом яких стала неможливість перерозподілу обмежених факторів виробництва в ефективніші види діяльності, що суперечить самій суті еколого-інноваційного розвитку економіки.

Література

1. *Василик О. Д. Теорія фінансів: Підручник для студ. екон. спец. вищ. закладів освіти / – 4-те вид., доп. – К.: НІОС, 2003. – 411 с.*
2. *Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 396 с.*
3. *Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання. – К.: Ін-т екон. прогнозув., 2000. – 344 с.*
4. *Луніна І. О., Короткевич О. В., Вахненко Т. П. Державні фінанси України та їх вплив на економічний розвиток. – К.: Інститут економічного прогнозування НАН України, 2000. – 96 с.*
5. *Фінансово-кредитні методи державного регулювання економіки: Монографія / За ред. д-ра екон. наук А. І. Даниленка. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 415 с.*
6. *Гофман К. Г. Економіка природопольовання (із научного наследия). – М.: Эдиториал УРСС, 1998. – 272 с.*
7. *Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: Монографія. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – 434 с.*
8. *Добров Г. М., Перелет Р. А. НТР и природоохранная политика. – К.: Наукова думка, 1986. – 149 с.*
9. *Балацкий О. Ф., Мельник Л. Г., Яковлев А. Ф. Экономика и качество окружающей природной среды. – Ленинград: Гидрометеоиздат, 1984. – 190 с.*
10. *Welford, R. & Gouldson, A. Environmental Management and Business Strategy Pitman Publishing. – London, 1993. – 210 p.*

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Галина СМАЛЮК

Ганна БУЛАВСЬКА

Розглянуто основні аспекти інноваційного розвитку економіки України. Досліджено причини відставання та запропоновано шляхи підвищення конкурентоспроможності нашої держави в світовій високотехнологічній економіці.

The basic aspects of innovative development of economy of Ukraine are considered. The reasons of lag are explored and the ways of increase competitiveness of the state in a world hi-tech economy are offered.

Курс на інноваційний розвиток в Україні визначає перехід економіки до нового якісного стану. Він супроводжується активізацією інноваційної діяльності, яка дає змогу реорганізувати економіку на основі розвитку наукоємних виробництв, впровадження у виробництво прогресивних високотехнологічних процесів, розробки та випуску нової конкурентоспроможної продукції. Для реалізації стратегії інноваційного розвитку України є всі необхідні передумови, серед яких науково-технічний, виробничий та кадровий потенціал, що визначають конкурентні переваги країни. Досвід економічно розвинутих країн переконливо свідчить, що в сучасних умовах зазначені економічні параметри вирішальним чином залежать від масштабів та якісного рівня інвестиційної діяльності,

структурно-технологічних змін на основі інновацій. Натомість сподіватися на масовий приплив зарубіжних інвестицій, у той час, коли власні нагромадження вивозяться за кордон, можна буде лише після того, як у країні будуть реалізовані у вигляді інвестиційних вкладень нагромаджені заощадження громадян і суб'єктів економічної діяльності. Науково-теоретична та практична значущість зазначених проблем зумовила вибір теми, актуальність і цільову спрямованість даної статті, метою якої є систематизація причин відставання України в світовій високотехнологічній економіці та окреслення шляхів інноваційного розвитку країни в контексті інтеграції в світове господарство.

У статті розкриті умови формування й реалізації інноваційної політики держави.

На нашу думку, в Україні за умов обмеженої інноваційної активності господарюючих суб'єктів першочергово слід вирішити низку проблем з інвестиційного наповнення національної економіки, а потім ставити питання про досягнення стану саморозвитку інноваційно-інвестиційної системи країни.

Необхідність зростання інноваційної активності дедалі глибше обґрунтовується й вітчизняними економістами-науковцями. Питання теоретико-методологічних основ державного стимулювання інноваційної діяльності досліджуються в роботах В. Гейця, А. Гальчинського, Б. Губського, М. Данько, О. Жилинської, А. Касича, С. Ковальчука, П. Лапечука, О. Уткіна та інших.

За результатами даного дослідження виокремлено пріоритетні напрямки політики держави у сфері інновацій, розроблено практичні рекомендації щодо її удосконалення.

Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну "силу" країни та її перспективи на світовому ринку. В країнах, що належать до інноваційних лідерів (США, Німеччина, Японія), спостерігається висока концентрація найрентабельніших видів бізнесу (з найбільшим вмістом доданої вартості в ціні продукту), переважно високотехнологічна структура національного виробництва, винесення за межі власної країни промислово-технологічного циклу виробництва, які є екологоємними, ресурсоємними тощо, зосередження найбільших фінансових потоків. Попри те, що між цими країнами спостерігається жорстка конкуренція за високорентабельні види діяльності, у випадках виникнення спільної загрози існуванню чинної соціально-економічної моделі вони об'єднують свої зусилля для реалізації спільної політики щодо джерел цієї загрози [7; 3].

Закон України "Про інноваційну діяльність" трактує інновації як "новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію чи послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшу-

ють структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери" [1].

На нашу думку, інноваційний розвиток в Україні відбувається за край несприятливих умов. Про це свідчить насамперед збільшення зношеності основних фондів і виробничої інфраструктури, значне скорочення резервних виробничих потужностей. Залишається низьким технологічний рівень виробництва, що зумовлює його високу енерго- і матеріаломісткість.

Останніми роками створення важливим засобом державної підтримки інноваційної діяльності стало створення системи технологічних парків, зусилля яких спрямовані на комерціалізацію й широке впровадження у виробництво наукоємних розробок, вихід на світові ринки з високотехнологічною конкурентоспроможною продукцією.

Проте рівень інноваційної активності залишається недостатнім, а серед головних причин, що призвели до цього, можна виокремити такі:

- ризик втратити ринки збуту через торговельні обмеження є більшим, ніж через технологічну відсталість виробництва й гіршу якість продукції;
- період окупності інновацій все ще перевищує прогностичний період розвитку більшості українських підприємств;
- постійні зміни в органах влади заважають здійсненню послідовної інноваційної політики в країні;
- недосконалість інституту інтелектуальної власності призводить до того, що розробники не мають змоги захистити свої майнові інтереси, таким чином применшуючи привабливість інноваційної діяльності;
- мають місце обмеженість доступу до кредитних ресурсів через надання їх на короткий термін і під високі відсотки, недостатність і ускладненість залучення ресурсів фінансування під впливом несприятливого інвестиційного клімату.

У результаті, Україна представлена на світовій арені як країна з низьким життєвим

рівнем громадян, неефективною структурою економіки, що не становить конкуренції провідним державам у жодній галузі й придатна лише на роль споживача низькосортної продукції та постачальника напівоброблених сировинних товарів – чорних металів та деяких видів хімічної продукції.

З огляду на великий нагромаджений потенціал наукових розробок у сфері озброєнь, який виявився незатребуваним в умовах державної незалежності і фактичного воєнного нейтралітету України, слід вести цілеспрямовану зовнішньополітичну діяльність з метою пошуку зовнішніх ринків для реалізації продукції українського ОПК, яка в іншому разі не знайде збуту. Сучасне виробництво вимагає значних витрат на науково-технічні розробки, впровадження їх результатів, і в багатьох випадках цей тягар надто важкий для окремих суб'єктів господарювання в умовах жорсткої конкуренції.

Щоб дійсно зайняти відповідне місце серед розвинутих держав, на нашу думку, треба повністю відповідати сучасним світовим вимогам науково-технологічного рівня продукції, що виробляється. Його не можна кардинально підвищити, спираючись на малі підприємства та індивідуальний бізнес. Необхідно звернути увагу на структуру національного виробництва, місце в ньому великих підприємств, здатних іти в ногу з технічним прогресом [4].

У світовій практиці підтримки інноваційної діяльності вироблено значну кількість інструментів, за допомогою яких держава реалізує необхідні функції у цій сфері. Серед них можна виокремити такі групи:

1) пряма фінансова підтримка інноваційних процесів (безпосереднє фінансування утворення нових галузей, наукоємних виробництв тощо за рахунок коштів Державного бюджету, зокрема на державних підприємствах; надання безпроцентних чи пільгових позик та грантів; державне замовлення на інноваційні продукти; державні виплати провідним науковим центрам та науковцям;

2) фіскальні пільги для інноваторів (зниження ставок податку на прибуток підпри-

ємств; податковий кредит інноваційним підприємствам; зменшення суми прибутку до оподаткування шляхом виключення з нього вартості досліджень чи освоєння нової технології);

3) інші правові, інфраструктурні, економічні й політичні інструменти підтримки інновацій (удосконалення законодавства про авторське право, патентних відносин; розвиток та підтримка системи освіти в країні: закладів загальної освіти, університетів, спеціальної фахової підготовки, системи безперервного навчання і перекваліфікації робочої сили, курсів профільного тренінгу та менеджменту; створення державної інформаційної інфраструктури, розширення доступу до інформаційних мереж та банків даних, бібліотек; здійснення державного лобіювання інтересів українських виробників інноваційної продукції на міжнародному рівні, застосування відповідного торговельного режиму та регулювання валютних курсів) [3; 57].

Питома вага і роль тих чи інших інструментів в окремих країнах відрізняється. Найяскравіше характеризує науково-технічну політику тієї чи іншої країни державне фінансування науково-технічної діяльності, його порядок і обсяги. Основний науково-технічний потенціал у країнах Європейського Союзу є національним надбанням, хоча обсяги (у фінансовому вимірі) робіт, оплачуваних державою, не перевищують 50% їх вартості. Разом з тим, жодна держава не може цілком забезпечити пріоритет ринкової стихії щодо науково-технічного розвитку у своїй країні, що є наріжним каменем економіки.

Сьогодні ЄС спрямовує на НДДКР 1,9% ВВП, тоді як США – 2,64, Японія – 3,04% (у ряді європейських країн цей показник вищий: у Швеції – 3,6%, Фінляндії – 3,1%). У 2006 р. ЄС затратив на НДДКР у сфері медичних технологій, авіації, фармацевтики й інших наукомістких сфер 164 млрд. євро, а США – 288 млрд. євро. Якщо в США частка приватного сектора в загальних витратах на НДДКР становить 68,2%, то в ЄС – 56,3% [7; 4].

Як свідчать дані міжнародних досліджень, домінуючою серед галузей промисловості щодо інноваційної діяльності були хімічна та нафтохімічна промисловість – 24,2% і машинобудування – 24,9%, але ці галузі, що мають бути лідерами інновацій, за період з 2000 р. значно втратили свої позиції. Лише в 2006 р. окреслилась певна стабілізація показників.

У 2000 р. в машинобудуванні 27,2% підприємств займалися інноваційною діяльністю, хоча це був рік, коли, як вище вказувалось, в Україні була серйозна фінансова криза і машинобудування не мало такої динаміки зростання як, наприклад, у 2004 та кілька років поспіль. Разом з тим, підприємства знаходили кошти для інноваційної діяльності. У хімічній та нафтохімічній промисловості в 2000 р. таких підприємств було 27,7%, а в металургії – аж 31,8%. За період інтенсивного економічного зростання – 2001–2007 рр., коли воно становило близько 8% в середньорічному обчисленні, активність у сфері інновацій мала, спостерігалася тенденція до зниження. Це є свідченням того, що запас цінової конкурентоспроможності, який утворився внаслідок девальвації гривні в 1999–2000 рр., був надмірним, а тому під-

приємства не дбали про свої технологічні переваги на майбутнє – достатньо було ефекту цінової конкурентоспроможності, що утворилася внаслідок фінансової кризи [7; 5].

Що стосується форм власності, зміна якої за логікою перехідних процесів мала підштовхнути інноваційні перетворення, передусім серед приватних підприємств, то таких було у 2007р. лише 8,0 проти 15,0% у державній та 15,6% – у колективній власності. Очевидно, що інноваційна діяльність у нових інституційних секторах економіки ще не досягла відповідного рівня розвитку, а тому сподіватися на їх швидке формування протягом кількох найближчих років неможливо.

Україна на шляху інноваційного розвитку має розраховувати переважно на власні сили. Благодійна допомога та співробітництво з міжнародними організаціями не дають очікуваної користі.

Україна не має іншої можливості повернути місце серед авангарду світового поступу, ніж перейти на інноваційний шлях розвитку, досягти зростання обсягів виробленої продукції та підвищення її конкурентоспроможності не через збільшення витрат ресурсів, а за рахунок активного використання нових знань та їх матеріалізованих

Таблиця 1

Інноваційна діяльність в Україні у 2001–2007 рр.

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Підприємства (всього)	9475	10293	10037	9931	9920	9913	9903
Кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	1705	1697	1808	1496	1359	1110	1356
Питома вага промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, %	18,0	16,5	18,0	15,1	13,7	11,2	13,7
у тому числі: у машинобудуванні	27,7	22,2	23,3	24,9	24,4	23,7	24,2
у чорній металургії	29,7	18,4	20,2	17,0	15,4	13,3	15,3
У хімічній та нафтохімічній промисловості	22,4	21,0	24,7	24,0	24,5	23,6	24,9
Інноваційна діяльність за формами власності: приватна	7,0	10,4	12,1	8,1	8,1	7,9	8,0
колективна	17,8	17,1	18,8	16,4	16,4	15,2	15,6
державна	23,0	21,6	22,3	15,1	15,1	14,7	15,0
комунальна	6,4	2,9	4,3	5,0	5,0	4,8	5,0

Скдалено на основі: статистичної інформації сайту Державного комітету статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

результатів. Цей шлях полягає в безперервному оновленні спектра товарів і послуг, що пропонуються на ринку, а також технологій їх виробництва. Він забезпечить постійне зменшення енерго- та ресурсоємності одиниці продукції, збільшення продуктивності праці. Сподівання на те, що інноваційна модель розвитку сформується лише під впливом ринкових замовлень і механізмів, на нашу думку, виявилася марною.

Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до таких висновків і узагальнень.

1. Серед факторів, що гальмують становлення високотехнологічної економіки, варто назвати низький рівень створення інноваційної інфраструктури. По-перше, відсутня дієва законодавча база, оскільки нечисленні закони, які регламентують наукову і науково-технічну діяльність, є неузгодженими і суперечать один одному [2; 21]. По-друге, система державних інституцій, що покликана регулювати та стимулювати інноваційний розвиток, є вкрай недосконалою, оскільки наявні структури дублюють одна одну, в той час як більшість напрямків у стимулюванні НДДКР залишаються неохопленими.

2. Інноваційна діяльність як пріоритет національного економічного розвитку має бути спрямована на виконання ключових цілей:

- зростання рівня доходів і якості життя населення за рахунок створення конкурентоспроможної наукомісткої продукції розвитку секторів економіки, покликаних формувати людський капітал, зокрема освіти й науки, охорони здоров'я;
- технологічну модернізацію та заміну основних фондів у провідних галузях реальної економіки;

- забезпечення ресурсозбереження, що послабить залежність вітчизняної економіки від імпорту енергетичних і сировинних матеріалів.

Таким чином, гостра потреба у постійному оновленні продуктів і технологій спонукає розвивати наукові та проектні розробки, підпорядковувати виробничу діяльність підприємства прискоренню інноваційних процесів. У свою чергу, необхідність виробництва нової продукції, здатної задовольнити потреби ринку, стає провідним мотивом технологічних нововведень.

Література

1. Закон України "Про інвестиційну діяльність" з останніми змінами від 3 лютого 2004 року N 1407-IV/
2. Андрощук Г. *Зарубежний опыт стимулирования инновационной деятельности // Бизнес-информ.* – 2006. – № 3. – С. 20–21.
3. Жилиянська О. І. *Розвиток інноваційної інфраструктури // Фінанси України* – 2005. – №7 – С. 57
4. Касич А. *Зміст та завдання державної інноваційно-інвестиційної політики України // www.intellect.org.ua// Офіційний сайт Департаменту інтелектуальної власності.*
5. Ковальчук С. С. *Інноваційна діяльність як пріоритет економічного розвитку України // Фінанси України* – 2007. – №7 – С. 96–99.
6. Лалечук П. *Підтримка інноваційної діяльності. Досвід економічно розвинутих держав та України // Регіональна економіка.* – 2007. – №12. – С. 47–50.
7. Руда О. Л. *Інноваційна діяльність – ефективний шлях розвитку економіки України // Формування ринкових відносин в Україні.* – 2007. – №9. – С. 3–5.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Ірина ТКАЧУК

Михайло ШУТКА

Розглянуто проблеми самофінансування територій. Обґрунтовано головну мету державної регіональної політики й необхідність створення умов для налагодження взаємозв'язків територіальних інтересів із загальнодержавними згідно з моделлю самоврядування, а також запровадження диференційованого фінансування самоврядних територій.

The problems of self-financing of different territories are examined. The primary objective of public regional policy and necessity of creation of terms is offered for adjusting of intercommunications of territorial interests with national in obedience to the model of self-government, and also introduction of the differentiated financing of self-governing territories.

Ситуація, яка склалася нині в економічному розвитку нашої держави, свідчить про те, що централізація в управлінні країною та її економікою безперспективна. Без децентралізації функцій щодо розвитку економіки регіон не може забезпечити налагодження взаємозв'язків територіальних інтересів із загальнодержавними. Кожний регіон, враховуючи власні економічні та соціальні потреби, визначає свою участь у спільному з іншими регіонами вирішенні міжрегіональних проблем. Інакше неможливий міжрегіональний обмін фінансовими й матеріально-технічними ресурсами.

Аналогічне становище складається у межах окремого регіону, коли органи самоврядування акумулюють виробничі й економічні можливості низки суб'єктів господарювання, виступаючи при цьому не лише як адміністративні органи, а й як економічний партнер. Проте чітко не визначена компетенція кожного адміністративно-територіального утворення, а це не забезпечує реального самоврядування на всіх рівнях ієрархічної системи управління господарством держави.

Основою економічної самостійності регіону є його власність. Власність, не за-

кріплена юридично, не забезпечує регіонам економічної основи. Питання про право на власність, краще розуміння якого сприятиме ефективності державних економічних реформ, сьогодні інтенсивно обговорюється у зв'язку із проблемою розмежування компетенцій держави й органів самоврядування в економічній та господарській діяльності. Ключ до вирішення цієї проблеми лежить у визнанні того факту, що власність – це перелік прав: право на прибуток від засобів виробництва, право на їх використання, право на продаж власності, право на передачу її у спадок тощо.

В умовах самоврядування особливе місце серед найрізноманітніших форм власності посідає власність територіальних формувань, її об'єктом є земля, природні ресурси, підприємства реального сектора, заклади соціальної сфери (освіти, охорони здоров'я, торгівлі, громадського харчування, культури тощо), розташовані на відповідній території і закріплені Законами України "Про власність" та "Про місцеве самоврядування" в Україні.

В Україні суб'єктом власності територіальних утворень є територіальні громади, які через органи самоврядування відповідних рівнів реалізують своє право власності. Проте немає достатніх правових підстав для формування первинного суб'єкта місцевого самоврядування, яким за Конституцією і Законом "Про місцеве самоврядування" в Україні є територіальна громада.

Органи самоврядування не можуть виконувати покладених на них функцій без необхідної економічної основи (матеріальних і фінансових ресурсів). Останні можна отримати, володіючи умовами для процесу виробництва або маючи право на привласнення результатів цього виробництва. Отже, питання про необхідність формування власності органів самоврядування – це питання про створення відповідної економічної бази, без якої влада залишається безсилою. Сьогодні не конкретизовані законодавчі засади формування комунальної власності. Фактично узаконені ті об'єкти комунальної власності, що й досі перебувають

у підпорядкуванні органів самоврядування, – підприємства місцевої промисловості з об'єктами соціально-культурної сфери та виробничої інфраструктури і місцеві бюджети. Проте тільки кількісного розширення матеріальної бази органів самоврядування не достатньо для того, щоб зміцнити їх повновадження економічною основою.

Формування комунальної власності зумовлене не лише потребою матеріального підсилення влади органів самоврядування, а й потребами ресурсного забезпечення їх спроможності як господарів на території, що відповідальні за неї. Тому, яким буде економічний базис органів самоврядування, такою буде і їхня роль у виконанні своїх конституційних обов'язків.

Але наші міркування висвітлюють лише один аспект справи, бо власність, як матеріальна основа самоврядування, є потужним джерелом для створення економічних стимулів та інтересів територіальної громади. Якщо, скажімо, місто, район чи область мають визначену власність, раціональне використання якої безпосередньо впливає на рівень добробуту людей, тоді, звичайно, відповідні органи влади будуть зацікавлені у її збереженні й примноженні. Якщо ні, то, крім байдужості до економічного життя регіону й утриманських настроїв, відсутність власності нічого іншого породити не може. Отже, для повноцінного розвитку самоврядування потрібне комплексне законодавче забезпечення функціонування цього рівня влади. Передусім додаткового законодавчого регулювання потребують питання комунальної власності, тому закон про комунальну власність для нас вкрай необхідний.

Без законодавчої визначеності умов формування комунальної власності не можна сподіватися на дієве місцеве самоврядування, яке визначається саме фінансово-економічною основою. З огляду на це, в нормативних документах має бути відображена відповідальність регіонів за передану їм у володіння або розпорядження власність, включаючи, зрозуміло, повну матері-

альну, господарську, адміністративну й інші види відповідальності за неефективне її використання.

У цих умовах принципово важливим є врахування тієї обставини, що хоч би як гостро ставилося питання про розмежування економічних відносин між економічно самостійними регіонами, тільки ефективне функціонування основної виробничої ланки як головного джерела соціально-економічного добробуту суспільства може забезпечити регіонам реальне самоврядування і самофінансування. Важливо також, щоб дії підприємств і господарських організацій відповідали реальним інтересам громади та були взаємовигідними.

Законодавчо має бути зафіксований рівень місцевого самоврядування, за яким закріплюватимуться об'єкти комунальної власності. В іншому разі місцева виконавча влада й надалі буде неспроможна керувати підприємствами, оскільки частка держави у статутному фонді акціонерних товариств не є об'єктом права комунальної власності. Органи місцевого самоврядування, маючи у розпорядженні комунальну власність як об'єкт своєї діяльності, здатні самостійно фінансувати розвиток не лише за рахунок бюджетних доходів чи державних асигнувань. Тільки заробляючи гроші, вони можуть розвивати свою територію, активізувати соціальний розвиток, а водночас – і участь громади у забезпеченні високого життєвого рівня території. У цих умовах основним завданням місцевих органів самоврядування є формування ринку товарів і якомога повніше задоволення потреб громадян. Основою вирішення проблеми є введення системи комерційних договорів між суб'єктами господарювання й органами самоврядування. Вона повинна будуватися з урахуванням завдань довгострокової регіональної політики. Втім, договори мають орієнтуватися насамперед на місцеве замовлення; договори між регіонами – на постачання товарів, необхідних регіону на поточний сезонний період. Подібний розподіл функцій між різними рівнями

місцевої влади означатиме передусім відхід останніх за принципом вертикальної підпорядкованості у межах запровадження функцій, властивих кожному конкретному рівню.

З іншого боку, органи місцевої виконавчої влади спрямують свої зусилля на розробку стратегії управління виробничою сферою через реструктуризацію підприємств, стимулюючи взаємозацікавленість у результатах діяльності регіону й підприємств, розташованих на певній території. Отже, укладаючи договори про співпрацю з діючими підприємствами і створюючи нові, маючи у своєму розпорядженні комунальну власність, органи місцевого самоврядування здатні забезпечити самофінансування регіону за рахунок зароблених коштів. Тобто відбувається процес формування системи виробничих відносин, які забезпечуватимуть взаємозацікавленість усіх суб'єктів регіону в результатах економічної діяльності та взаємозв'язку ефективності регіональної економіки з ресурсними можливостями.

Таким чином, відкриваються можливості для переходу на економічні методи управління, що є необхідним атрибутом економічної свободи. Тільки самокупність регіону має стати загальним принципом становлення господарських взаємовідносин між регіоном і державними органами, з іншими регіонами. Лише за такої умови регіон поповнюватиме суспільне багатство, а не "проїдатиме" його. Тому кожна адміністративно-територіальна одиниця стоїть перед необхідністю виробити й реалізувати довгострокову стратегію структурної перебудови економіки відповідно до перспектив її самозабезпеченості й ефективності.

Результативність розвитку і функціонування регіональних систем слід розглядати з позиції відтворювального процесу, що пов'язано з розмірним використанням національного доходу для нагромадження, споживання, а також створеного чистого продукту як результату функціонування системи. Таке порівняння дає відповідну інформацію про те, чи виробляє регіон більше національного доходу, чи споживає.

Насамперед слід говорити про бюджет регіону, в якому концентровано виражається економічна політика. Для оцінки бюджетної політики як держави загалом, так і регіону зокрема можуть бути використані три основні показники: частка валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через бюджет; співвідношення між основними статтями видатків бюджету; співвідношення між прибутками і видатками регіону.

Частка валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через бюджет території, визначає рівень централізації фінансових ресурсів державою з метою забезпечення ринкової рівноваги й стимулювання розвитку окремих сфер і галузей економіки. Проте показник частки бюджетних доходів у ВВП регіону не обраховується.

Як відомо, основа доходної бази регіону – податкові надходження. Тенденції їх руху зображено у табл. 1.

У сучасних умовах основою податкової бази області є доходи фізичних осіб, платежі за використані природні ресурси, офіційні трансферти. У 2005 р. податкові надходження у бюджеті області становили 29,8% загального обсягу його доходів. Близько 72,9% становив податок з доходів фізичних осіб і 10,6% – плата за землю. Щодо бюджету області у 2006–2007 р., то структура цих

доходів суттєво не змінилася. Кошти, одержані областю від податкових надходжень, дорівнювали, відповідно, 73,6% та 79,4% загального обсягу доходів бюджету.

Більшу частину доходів загального фонду бюджету області становлять офіційні трансферти, у 2005 р. це – 69,4 %, 2006 – 68,9% та 2007 – 67,9% сукупних доходів. Передусім це дотації та субвенції, які мають вже визначені напрямки використання. Отже, менш як половина бюджету області формується за рахунок власної і закріпленої доходної бази, що не забезпечує їй навіть відносної самостійності.

Із наведеного випливає висновок, що бюджет області слід було б формувати на ширшій доходній базі. На такій же основі можна формувати інші місцеві бюджети. Втім, критичне звуження реальної податкової бази через спад обсягів виробництва, звільнення підприємств від оподаткування прибутку, приховування податків і вивезення вітчизняного капіталу за кордон – основні причини зменшення доходної бази бюджетів усіх рівнів.

Для характеристики бюджетної політики держави і регіону показовим є аналіз структури видатків бюджетів (табл. 2).

Упродовж останніх років більша частина коштів спрямовується у соціальну сферу,

Таблиця 1

Структура доходів загального фонду зведеного бюджету Івано-Франківської області (%)*

Показники	Роки		
	2005	2006	2007
Податкові надходження, в т.ч.:	29,8	30,3	31,2
податок з доходів фізичних осіб	72,9	73,6	79,4
плата за землю	10,6	12,0	8,7
плата за торговий патент	2,8	2,6	2,2
місцеві податки і збори	3,0	2,5	2,1
єдиний податок	6,7	5,2	4,5
Неподаткові надходження	0,8	0,8	0,9
Офіційні трансферти, в т.ч.:	69,4	68,9	67,9
субвенції	31,1	31,6	36,7
Всього доходів	100,0	100,0	100,0

*Розраховано на основі даних Івано-Франківського обласного фінансового управління

Таблиця 2

**Структура видатків загального фонду зведеного бюджету Івано-Франківської області
(у % до суми)***

№ з/п	Показники	Роки		
		2005	2006	2007
1.	Державне управління	4,2	5,8	5,1
2.	Освіта	37,8	36,8	35,6
3.	Охорона здоров'я	23,2	23,6	22,2
4.	Соціальний захист	20,0	19,0	23,3
5.	Культура і мистецтво	4,2	4,3	4,3
6.	Фізична культура і спорт	1,2	1,2	1,3
7.	Будівництво	0,2	0,3	0,1
8.	Сільське і лісове господарство	0,1	0,1	0,1
9.	Інші	9,1	8,9	8,0
10.	Всього видатків	100,0	100,0	100,0

*Складено на основі даних Івано-Франківського обласного фінансового управління

фонди соціального споживання, що використовуються переважно на оплату праці, соціальні виплати. Відбувається різке зниження обсягів державних інвестицій у реальний сектор, відмирають інвестиційні функції бюджетної системи, при цьому, бюджети перетворюються у споживацькі. Витрати бюджету області не спрямовані на структурну перебудову економіки.

Наведені дані свідчать, що система формування місцевих бюджетів потребує подальшого реформування. Передусім необхідно поставити видатки місцевих бюджетів у залежність від доходів на відповідних територіях, створити зацікавленість місцевих органів самоврядування і громади у розвитку виробництва й підвищенні прибутковості своїх територій, підтримувати економічно відсталі регіони. Для цього необхідна перебудова фінансових відносин – розробка фінансового механізму території, що є складною і динамічною системою. Однак перебудова регіональних фінансів не може зводитися до розробки принципів формування місцевих бюджетів. Вона стосується всієї сукупності відносин щодо розподілу й використання фінансових ресурсів, які створюються на даній території, перерозподільчих регіональних процесів.

В умовах економічної самостійності регіону докорінно змінюється підхід до інвестиційної та виробничої політики – це критична оцінка самої потреби, чіткого визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку й ранжування потреб у часі й просторі. Оскільки сама потреба завжди перевищує реальні можливості, то її доцільність треба оцінювати критично. При обмежених можливостях централізованого фінансування слід порівняти свої потреби з внутрішніми ресурсами розширеного відтворення, тобто економічні результати функціонування господарства мають гарантувати виконання програм економічного і соціального розвитку. Таким чином, встановлюється залежність доходів бюджету від рентабельності функціонування господарства й ефективності використання регіональних ресурсів, водночас видаткова частина бюджету повинна підпорядковуватися основному завданню – ефективному розвитку економіки, підвищенню матеріального і культурного рівня життя громадян.

Економічний і соціальний розвиток регіону значною мірою залежить від зацікавленості громадян. Для цього треба, щоб жителі регіону перетворювалися у суб'єкт господарських відносин.

Найреальнішою формою активного використання коштів населення для розвитку виробництва та сфери послуг є випуск облігацій місцевих позик. Він дає змогу не лише розширювати діапазон використання ресурсів, а й певним чином залучати громадян до активного управління соціально-економічним розвитком регіону.

Сучасні фінансові відносини в основі своїй мають багато елементів старої командно-адміністративної системи. Втім, намагаємося пристосувати до нових умов господарювання нинішній економічний механізм управління та нинішню соціальну політику. Цілком зрозуміло, що, не створивши в Україні фундамент ринкового виробництва, неможливо пристосувати до цих умов фінансово-грошові методи управління сукупним виробництвом. У результаті порушується оптимальна пропорційність між власними й залученими надходженнями, форми їх структурної збалансованості не захоплюють місцевих органів самоврядування до поліпшення результатів цілісного функціонування економіки.

Сьогодні основним джерелом ресурсів для розвитку є чистий дохід, зокрема податок на додану вартість і на прибуток. Незважаючи на матеріальну зацікавленість місцевих органів самоврядування у збільшенні надходжень податку на додану вартість, вони не мають економічних важелів: права надання податкових пільг на отримані прибутки, зниження ставок плати за регіональні ресурси, додаткові субсидії із бюджету. Отже, нема матеріальної зацікавленості.

З іншого боку, коли місцева адміністрація не має реальних важелів впливу, навряд чи можна говорити про реальну свободу місцевих бюджетів. Невизначеність у наданні субсидій фактично означає, що витрати місцевих бюджетів регулюються центральними органами, а влади місцевого самоврядування залишаються у більшості випадків лише виконавцями централізованих рішень.

Першим кроком у вирішенні проблем бюджетної політики має бути пошук оптимального

ступеня централізації. Це потребує визначення критеріїв для розмежування витрат, які можуть бути задоволені за рахунок районів, областей, держави. Одним із імовірних шляхів виходу з цієї ситуації є встановлення соціальних нормативів і розробка на їх основі фінансових норм бюджетної забезпеченості й мінімального обсягу видатків місцевих бюджетів.

Ми пропонуємо наступні рівні самофінансування територіальних одиниць.

1. Надходження за рахунок власних джерел перевищують нормативні потреби.

Ця форма самофінансування збалансована і містить залишок у розмірі 50%. Перевищення цієї суми вилучається в Державний бюджет.

2. Власні надходження покривають повністю і без залишку нормативні потреби. Це збалансована форма самофінансування, коли відрахування коштів у Державний бюджет не проводиться.

3. Власні надходження менші від нормативних потреб, але територіальна одиниця має інші фінансові джерела доходів із відрахувань у бюджет. Ця форма самофінансування збалансована і містить асигнування з Державного бюджету. Частина цих надходжень спрямовується на покриття нормативних потреб органів самоврядування.

4. Власні й залучені надходження недостатні для покриття нормативних потреб територіальних одиниць. Така форма самофінансування збалансована й передбачає планову дотацію. Проте Державний бюджет вимагає від місцевих органів скорочення і ліквідації дотацій.

Проблема диференційованого фінансування регіонів украї актуальна для України у зв'язку з відмінностями природнокліматичних та соціально-економічних умов територій. Зважаючи на ситуацію, що склалася, найоб'єктивнішим показником при розрахунках нормативу відрахувань до Державного бюджету може бути питома вага працюючих у регіоні в загальній чисельності зайнятих у господарстві України. Тоді сума надходжень до бюджету визначатиметься як добуток питомої ваги працюючих в області на суму

витрат Державного бюджету. Для районних, сільських бюджетів норматив можна розраховувати за такою ж схемою, фіксуючи нормативи в абсолютній сумі. Вони пов'язані з результатами господарської діяльності регіону і гарантуватимуть доходи до бюджету.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – С. 141.
2. Бюджетний кодекс України. – К.: Велес, 2004. – 64 с.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.97 №280/97-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №24. – С. 170
4. Європейська хартія про місцеве самоврядування, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Європейської хартії про місцеве самоврядування» від 15.07.97 №452/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №38. – С. 249.
5. Економічна самостійність регіону: Монографія. / І. Г. Ткачук – К.: Наукова думка, 1994. – 230 с.
6. Концепція реформування місцевих бюджетів // www.afu.org.ua

ВЕКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО НАУКОВОГО ПРОСТОРУ ЄВРОПИ

16-17 жовтня 2008 року в Тернопільському національному економічному університеті відбулася II Міжнародна науково-практична конференція “Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки”. Організатором конференції виступила Українсько-польська програма фінансів і страхування факультету фінансів ТНЕУ.

Мета проведення конференції – налагодження міждержавних, міжрегіональних наукових зв'язків у контексті формування єдиного наукового простору Європи та забезпечення розробки практичних рекомендацій щодо покращення функціонування соціально-економічних систем усіх ієрархічних рівнів в умовах глобалізації та європейської інтеграції, розвитку наукової думки, визначення нових підходів до розвитку національної економіки, моделювання сьогодення і майбутнього держави, можливості поділитися досвідом, науковими напрацюваннями, закласти підвалини теоретичних постулатів практичної реалізації та впровадження новітніх технологій у систему формування єдиного наукового простору Європи і завдань економічної науки.

Для участі в конференції було надіслано понад 200 заявок від науковців вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ Національної академії наук України та Республіки

Польща, що переконливо доводить актуальність проблем, які стали предметом обговорень на пленарному та секційних засіданнях.

Пленарне засідання було розпочато з офіційних привітань ректора ТНЕУ д.е.н., професора С. І. Юрія, проректора з наукової роботи д.е.н., професора А. Ф. Мельник та проректора з навчальної роботи (міжнародних зв'язків) д.е.н., професора Б. Л. Луціва, які зацентрували увагу на актуальності та своєчасності обговорення проблематики, винесеної у формат конференції. Офіційні привітання виголосили гості з Республіки Польща, які представляли навчальні заклади-партнери нашого університету, – доктор Гданського університету (м. Сопот), співорганізатор конференції, уповноважена щодо реалізації співпраці між ТНЕУ та Гданським університетом пані Ельжбета Квелля, доктор Полонійної Академії (м. Ченстохова) пані Марія Урбанец, доктор факультету регіональної економіки і туризму економічного університету (м. Вроцлав) пані Анетта Зелінська, доктор Науково-дослідного інституту економіки сільського господарства (м. Варшава) пані Барбара Хмєлевська, магістр Економічної академії (м. Познань) Марчин Зімовскі.

Робочими мовами конференції були українська, польська, російська та англійська.

Проведення конференції є основною складовою важливого процесу формування єдиного наукового простору Європи, адже від рівня розвитку економіки, її стабільності залежить державне фінансування наукових досліджень.

На пленарному засіданні доповіді на актуальні економічні теми щодо формування єдиного наукового простору Європи та завдань економічної науки виголосила проректор з наукової роботи ТНЕУ, д.е.н., професор А.Ф. Мельник, розглянувши проблеми розвитку науки в умовах розбудови економіки знань у європейському та українському вимірах.

Пенсійній реформі та розвитку страхових відносин був присвячений виступ першого заступника начальника Головного управління Пенсійного фонду України в Донецькій області Н. С. Рад. Фінансові аспекти подолання бідності в Україні висвітлила д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ТНЕУ О. П. Кириленко. Протиріччя податкової політики перебували у колі дослідницьких зацікавлень д.е.н., професора кафедри фінансових ринків та фінансових інновацій Національного університету ДПС України (м. Ірпінь) С. В. Онишко.

Великий інтерес викликала доповідь д.е.н., професора, завідувача кафедри економічної теорії ТНЕУ В. В. Козюка на тему “Нові риси глобальної монетарної нестабільності”. В якій зазначалося, що сьогодні формується нова модель глобальної нестабільності з відповідними рисами, що передбачатиме необхідність спрощення глобальної валютної системи за рахунок монетарної інтеграції, підвищення відповідальності провідних центральних банків за глобальні інфляційні процеси, послаблення залежності курсів провідних валют від центробанків, які нагромадили величезні валютні резерви.

Дуже цікавими та пізнавальними були виступи партнерів програми з Республіки Польща. Доктор кафедри макроекономіки Гданського університету (м. Сопот) пані Ельжбета Квелля розкрила питання грошової політики в контексті членства Польщі в ЄС і валютному союзу, доктор Економічного університету (м. Вроцлав) пані Малґожата Сей-Коляса запропонувала слухацькій аудиторії тему “Фонди європейського союзу в системі фінансування охорони навколишнього середовища в Польщі”; доктор габілітований, професор Полонійної академії (м. Ченстохова) Станіслав Долята розглянув ініціативи у сфері гармонізації податку на прибуток від юридичних осіб в державах-членах ЄС; доктор габілітований, професор кафедри макроекономіки Гданського університету (м. Сопот) пан Пшемислав Кулавчук запропонував механізм стимулювання пропозиції робочих ресурсів шляхом застосування програми зменшення грошових зобов'язань (на прикладі голландського механізму); до дискусії долучилися доктор габілітований, професор кафедри макроекономіки Гданського університету (м. Сопот) пан Станіслав Мечніковскі та доктор Економічного університету (м. Вроцлав) пан Адам Плахцяк.

Завершилося пленарне засідання науковими дискусіями на найактуальніші економічні теми.

Наукова робота, дискусії, розгляд найцікавіших та найактуальніших питань сучасної економічної науки продовжилися на секційних засіданнях.

У рамках роботи першої секції за напрямом “Орієнтири модернізації державних та місцевих фінансів” (модератори секції: д.е.н., професор О. П. Кириленко, д.е.н., професор А. І. Крисоватий) було обговорено широке коло питань щодо проблем класифікації надходжень та проблем формування доходів Пенсійного фонду України, особливостей функціонування митної служби України в умовах стабільного економічного зростання, економічної природи і суті місцевих фінансів, напрямів державної підтримки та покращення використання фінансових ресурсів підприємств місцевої інфраструктури, проблем справляння ресурсних платежів як важливої складової наповнення доходної частини бюджетів місцевого самоврядування, шляхів удосконалення прогнозування податкових надходжень.

Друга секція “Новелізація національних систем управління в європейських країнах” (модератори секції: д.е.н., професор А. Ф. Мельник, д.е.н., професор О. М. Сохацька) була присвячена питанням фінансових домінант оренди об’єктів державної власності в Україні, актуальним проблемам мобілізації внутрішніх джерел фінансової санації підприємств, особливостям інституційного забезпечення систем державного регулювання економіки європейських країн, концептуальним засадам модернізації технологій управління місцевим економічним розвитком в європейських країнах, ринку нерухомості і циклічності, освіті в контексті економіки знань, проблемам та пріоритетним напрямам розвитку інститутів сфери соціально-культурних послуг.

У колі дослідницьких зацікавлень третьої секції “Валютно-фінансові аспекти європейської інтеграції та перспективи економічного зростання в Європейських країнах” (модератори секції: д.е.н., професор Л. М. Алексеєнко, д.е.н., професор О. В. Дзюблюк) перебували проблеми регулювання фінансової індустрії для забезпечення її стійкості в умовах кризових явищ; проблеми формування конкурентоспроможної національної банківської системи України, оцінка інвестиційної привабливості регіонів України в сфері електронного бізнесу; механізми регулювання міжнародного руху капіталу; шляхи вдосконалення обслуговування клієнтів банківської сфери.

Четверта секція “Концептуальні засади та вектори гармонізації страхових послуг” (модератори секції: к.е.н., доцент О. В. Кнейслер, к.е.н., доцент М. П. Шаварина) об’єднала

науковців, які цікавляться проблемами страхування та страхового бізнесу, управління активами страхових компаній, сучасними тенденціями організації систем захисту від безробіття та можливості їх використання в Україні.

Учасники студентської секції 5 “Порівняльний аналіз фінансової політики країн Європи та України в сучасних умовах глобалізації світової економіки” (модератори: к.е.н., доцент О. І. Тулай, к.е.н., доцент Н. Я. Кравчук) обговорили коло наукових питань, що охоплюють проблеми різних напрямків економічних досліджень – банківського, фінансового страхового, облікового згідно з науковими пріоритетами та сферами діяльності під керівництвом викладачів відповідних кафедр.

За результатами роботи секції зроблено низку теоретичних висновків та напрацьовано конкретні практичні рекомендації, які будуть використані при підготовці пропозицій для відповідних профільних комітетів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

У рамках проведення культурно-пізнавальних заходів для учасників конференції було організовано екскурсійний тур “Волинь туристична” з відвідуванням Почаївської лаври та пам’ятних місць Кременеччини.

Конференція дала можливість науковцям різних регіонів України та Республіки Польща поділитися досвідом, науковими напрацюваннями, закласти підвалини теоретичних постулатів практичної реалізації та впровадження новітніх технологій в систему формування єдиного наукового простору Європи і завдань економічної науки; засвідчила, що в Україні та Європі загалом формується когорта науковців нового покоління, яка вбачає розвиток України на конкурентних засадах з одночасним поглибленням ринкових економічних відносин, визнанням пріоритету людини як основної мети функціонування економічної системи держави, поглибленням інтеграційних процесів у європейській структурі.

Основний результат проведення конференції – формування і розвиток наукової думки, пропозиція нових підходів до розвитку всіх галузей національної економіки, культури, суспільства, підтвердження спільності проблематики наукових досліджень та єдності бачення вчених щодо концептуальних орієнтирів формування єдиного наукового простору Європи та завдань економічної науки.

Ігор ТАРАНОВ,
*директор Українсько-польської
програми фінансів і страхування,
к.е.н., доцент*

НАШІ АВТОРИ

БЕНЧ Наталія	аспірант, Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління Міністерства фінансів України
БІЛОУС Ірина Ігорівна	економіст з фінансової роботи НВП "Спектр"
БЛАГОДЄТЕЛЄВА-ВОВК Світлана Леонідівна	кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри економіки та управління Черкаського державного технологічного університету
БОРОНОС Вікторія Георгіївна	кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, докторант Сумського державного університету
БУЛАВИНЕЦЬ Вікторія	викладач кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету
БУЛАВСЬКА Ганна Олексіївна	викладач кафедри міжнародних фінансів Тернопільського національного економічного університету
ВАЛІГУРА Володимир Андрійович	аспірант кафедри податків та фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету
ВОВЧАК Ольга Дмитрівна	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи Львівської комерційної академії
ГОДОВАНЕЦЬ Олександр Віталійович	кандидат економічних наук, доцент кафедри податків і фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету
ГУПАЛОВСЬКА Мирослава Богданівна	викладач кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету
ЕВАНГЕЛОС Сіскос	кандидат економічних наук, професор Відділення Міжнародної Торгівлі Кампус Касторія, Державного Технологічного Інституту (Т. Е. І.), Греція
ЄРМОШКІНА Олена Вячеславівна	кандидат економічних наук, доцент кафедри економічного аналізу і фінансів Національного гірничого університету
КОВАЛЬ Світлана Любомирівна	кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету
КОЗЮК Віктор Валерійович	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Тернопільського національного економічного університету
КОМАРОВА Інна Валентинівна	старший викладач кафедри економіки підприємств Бердянського університету менеджменту і бізнесу, здобувач Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки"
ЛУБКЕЙ Надія	кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету

• Наші автори •

ПИСЬМЕННА Тетяна Валеріївна	аспірант кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету
САВЧЕНКО Костянтин Вікторович	кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Сумського державного університету
СМАЛЮК Галина Федорівна	кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Тернопільського національного економічного університету
ТИРКАЛО Роман Іванович	кандидат економічних наук, професор кафедри банківської справи Тернопільського національного економічного університету
ТКАЧУК Ірина Григорівна	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника
ТКАЧУК Наталія Миколаївна	кандидат економічних наук, викладач кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету
ХАЛЛО Віктор Федорович	здобувач кафедри банківської справи Львівської комерційної академії
ХОМИН Ірина Петрівна	кандидат економічних наук Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки"
ШУЛЮК Богдана Степанівна	викладач кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету
ШУТКА Михайло Васильович	здобувач, проректор з фінансово-економічних питань Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника
ЮРІЙ Сергій Ілліч	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних фінансів, ректор Тернопільського національного економічного університету

Світ фінансів

Випуск 4 (17) 2008 рік

Тематична спрямованість журналу: висвітлення актуальних питань теорії фінансів, грошей і кредиту; проблем у сфері державних фінансів; оподаткування і фіскальної політики; державного адміністрування й фінансового менеджменту; банківської справи й монетарної політики; ринку фінансових послуг і міжнародних фінансів.

Вимоги до оформлення статей

Науково-практичний журнал "Світ фінансів" виходить чотири рази на рік, обсягом до 10 ум. друк. арк. До друку приймаються статті, що мають наукову і практичну цінність.

До друку подаються роздруковані на папері та збережені на електронному носії матеріали у форматі MS Word:

- ⇒ стаття українською мовою (обсягом до 20 сторінок тексту, роздрукованого на папері формату А4 через 1,5 інтервалу, кеглем 14, шрифтом Times New Roman; поля зліва, знизу та вгорі 20 мм, справа – 10 мм);
- ⇒ коротка анотація (до 8 рядків українською та англійською мовами; а також назва статті англійською мовою);
- ⇒ відомості про автора (прізвище, ім'я, по батькові; науковий ступінь і вчене звання; посада; місце роботи – українською та англійською мовами; а також адреса і телефон);
- ⇒ список використаної літератури, який розміщується після статті під заголовком "Література" (бібліографічний опис літературних джерел здійснюється згідно зі встановленими вимогами (див. "Бюлетень ВАК України". – 2000. – № 2. – С. 61–62.); посилання на літературу слід давати в квадратних дужках, наприклад [3, 68; 5, 37], де перша цифра вказує порядковий номер джерела у списку літератури, а друга – відповідну сторінку, джерело (зі сторінкою) відокремлюється від іншого джерела крапкою з комою);
- ⇒ для аспірантів та здобувачів обов'язково додаються: витяг із протоколу засідання кафедри з рекомендацією статті для друку і рецензія наукового керівника або іншого фахівця у даній галузі знань, який має науковий ступінь чи вчене звання.

Обов'язковою є наявність фотографії автора (у цифровому форматі).

Відповідно до постанови президії ВАК України від 15.01.2003 р. №7-05/1 "Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України" наукові статті, що подаються до друку, повинні містити такі необхідні елементи:

- ⇒ постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- ⇒ аналіз останніх досліджень і публікацій, де започатковано розв'язання даної проблеми, і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття;
- ⇒ формулювання цілей статті (постановка завдання);
- ⇒ виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- ⇒ висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку.

Автори відповідають за точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо. Скорочення слів і словосполучень, крім загальноприйнятих, не допускається. Текст статті автор повинен вичитати й завізувати, сторінки – пронумерувати.

Матеріали оформлені з відхиленням від зазначених вимог, редколегія не розглядає.

Усі статті проходять обов'язкове рецензування.

Запрошуємо до творчої співпраці.

**Редколегія наукового журналу
"Світ фінансів"**